

Tisztelt Benke György!

Benke Tamás vagyok, a jelenleg Verőcén építkező család tagja. Egy szerencsés véletlen folytán (az Ön lánya húgommal egy gimnáziumba (is) jelentkezett) tudomásomra jutott, hogy a *tardoskeddi* Benke családból származik, és foglalkoztatja a család története. A minap kaptam egy példányt a névjegykártyájából, így tisztában vagyok foglalkozásával; lakóhelyét kívülről már szintén láttam. Hallottam róla, hogy az idők folyamán a családuknek adományozott címerek közül kettő (felteszem az 1523 és 1573-iki) bekeretezett kép formájában otthonát ékesíti, valamint hogy érdeklődött, mi mit tudunk a származásunkról, és hogy rokonszenvvel fogadta családtagjaimat.

Óhajának e levél formájában (is) kívánok megfelelni, amit bemutatkozásnak és egyszersmind saját eddigi családtörténeti irányú vizsgálódásom összegzésének szánok.

ELŐSZÖR röviden, tényszerűen ismertetném, ki vagyok. Hivatalos nevem Benke Tamás, 1988-ban születtem Budapesten. Egyéves korom óta Vecsésen élek. Itt végeztem el az általános iskolát. Gimnáziumba Kőbányára jártam, a Szt. Lászlóba, 2006-ban érettségiztem. Jelenleg hivatalosan az ELTE TTK „kémia (BSc)” szak hallgatója vagyok, valójában lassan egy éve egy vecsési panzió alkalmazásában állok, mint recepciós. Érdekel az irodalom (olvasás), Kosztolányi prózáját és Németh László drámáit szeretem különösen. A történelemből az építészettörténet és a genealógia/heraldika/vexillológia(zászlótan) foglalkoztat, Mayerhoffer András építészetről 14 évesen írtam egy összefoglalót (kb. 80 oldal). Kémiai, fizikai és meteorológiai megfigyeléseket végzek saját felszereléssel. Sportokat nem űzök, de szeretek kerékpározni és gyalogolni. Érdekel a jármű-modellezés is.

MÁSODSZOR minden teoretikus fejtegetést mellőzve, kronologikus rendben leírom, milyen indíttatásból kezdtem el származásommal foglalkozni, és milyen események befolyásoltak ebben.

Hétéves koromban apai nagyszüleimnél voltam vendégségben. Ekkor tudtam meg valami kapcsán nagymamámtól, hogy „nemesi származású” vagyok, de nem értettem, hogy ez mit jelent.

Pár hónap múlva ugyanott, egy almáriumban találtam egy ódon kinézetű kanalat. A szára felső része egy címert mintázott. Mivel eddigre már kezdett összekapcsolódni bennem a nemesség fogalma a címerrel, mint objektummal, azaz a kettőt kvázi azonosítottam, a kanalat nemesi származásom bizonyítékaként fogtam fel. (Mint később kiderült, ez Csongrád város címere volt, a kanál jubileumi emléktárgyként került nagyanyámhoz).

Körülbelül egy év múlva a Borovszky-féle monográfia-sorozat PPSK-vármegyéről szóló részének első kötetében egy „BENKE” aláírással közölt címerre bukkantam. A hozzá tartozó, (meglehetősen homályos) leírás alapján azonban később sem tudtam volna meghatározni, van-e közöm az ott ismertetett családhoz. (Az 1573.-as címerről és a *tardoskeddi* Benke családról van szó.)

Később megkérdeztem nagymamámat, milyen címert ábrázol a kanál vésete. Ő azt mondta, az Csongrád vármegye címere. Iskolámban végignéztem az összes vármegye és mai megye címerét, de nem találtam meg közöttük.

Csaknem egy évtized múltán, egy soproni osztálykirándulás alatt egy antikváriumban kezembe került Kempelen Béla Magyar nemes családok című könyvsorozatának néhány kötete. Szerencsére a Benke-családbeliek is megtalálhatók voltak benne (mivel a második kötet is köztük volt). A könyvből és két másik műből több oldalnyi szöveget kimásoltam. Ez lett későbbi spekulációim és a családtörténeti források közötti tájékozódásom alapja.

Nagymamám nem sokára elkísértem egy Csongrádra tett látogatás alkalmával. Ekkor beszélgettem vele a Benke család állítólagos nemességéről, de a puszta legendán túl, hogy nemesek volnánk, nem haladt ez a beszélgetés, és nagyapámhoz irányított. Az övele folytatott beszélgetésem során részletes leszármazási ábrán rögzítettem az összes általa ismert adatot, ennek velejét alább leírom.

További egy évnek kellett leperdülnie ahhoz, hogy az Interneten rábukkanjak a Pallas Nagy Lexikonának „Benke család” szócikkére. Az ebben található adatok új megvilágításba helyezték a két évvel korábban hevenyében készített jegyzeteimet, sőt a nagyapám által elmondottak is érthetőbbé váltak. Ezt követően alapos adatgyűjtésbe kezdtem, hogy megállapítsam a különféle Benke-családok egymáshoz való viszonyát és lakóhelyeik elhelyezkedését, időnként segítségül hívva néhány tény Magyarországon egészének történetéből. Más családok történetéből is megpróbáltam analógiát venni, mint látni fogja.

Végül (múlt ősszel) újabb beszélgetés során kérdeztem ki nagyapámat saját életéről és a családról, mialatt közel kétórnyi magnófelvételt készítettem. Nagymamám ekkor elmondta, hogy az ominózus kanál szülővárosának, Csongrádnak címerét mutatja; ott vették a város fennállásának valamilyen évfordulója kapcsán szuvenírként. Ez az állítása a címer egyszerű azonosításával beigazolódott. Ennek ellenére nagy kegyelettel őrzöm, mert főleg fiatalabb koromban fontos, kézzelfogható motivációt jelentett, ami fenntartotta érdeklődésemet a származásom iránt, és későbbi (nem túl jelentős) eredményeimet is bizonyos részben ennek köszönhetem.

HARMADSZOR rátérnék arra a történetre, mely alapján „szűkebb” családomat megpróbálom majd elhelyezni családunk később közölt, jórészt feltételezett és vázlatos történetében.

Nagyapám dédapja Tokajban élt. Nevét nem tudom. Családja emberemlékezet óta református volt. Anyagi körülményeiről semmit sem tudok. Gyermekei közül három fiú nevét ismerem. Benke Józsefét, aki nagyapám nagyapja volt. Testvérei voltak István és János. Üknagyapám, tehát a Tokajban született Benke József szűkebb családom legérdekesebb tagja. Testvéreivel együtt részt vett az 1848-49-es szabadságharcban. Fogalmam sincs arról, hogy mit csináltak, csak arról, ami utána következett. József közvetlenül a szabadságharc bukása után elmenekült Tokajról (bár szülei továbbra is ott éltek) és földet vett a nem túl messzi Vencsellőn (ma Gávavencsellő). Benősült egy helyi családba, feleségét Mátyás Máriaának hívták. Mivel igen jó fizikuma volt, tíz évvel fiatalabbnak mondta magát jövődöbelje előtt, mint volt (negyven éves helyett harmincnak). A hagyomány szerint később furcsállta is üknagyanyám, hogy férje hozzá képest milyen gyorsan öregszik. Csak halála után derült ki a turpisság, feltehetően, mert a halotti anyakönyv kiállításához akkor előkeresték a tokaji születési anyakönyvet (amit én sosem láttam). Röviddel az után, hogy József félig-meddig inkognitóban (bár nevének megtartásával) meghúzta magát Vencsellőn, ide érkezett két testvére is, akik addig ismeretlen helyen bujdosnak a felelősségre vonás elől. Nem sokáig tartózkodtak ott, hanem mindketten elmentek „Amerikába” (az Egyesült Államokba), legalábbis ez volt a tervük. Távozásuk után gyakorlatilag semmit nem hallottak felőlük, legfeljebb annyit hogy ott – Amerikában – „állítólag nagy derék emberek lettek” – hogy nagyapám szavaival éljek.

Benke József elmondta gyermekeinek, hogy „nemesi famíliából származnak”, ám egyébként ez a téma a szabadságharccal együtt tabu volt a családban; vagyis József nem fejtette ki és elutasította gyermekei és unokái (egyébként gyér) kérdezősködését. Az a hír járja róla családi körben, hogy tekintélyesebb földtulajdonnal rendelkezett az a bizonyos család, aminek

leszármazottja volt, és hogy esetleg mintegy nemesi felkelőként, testvérei és korábbi jobbágysági oldalán harcolt a háborúban, ezért kellett elmenekülnie, vagyonát pedig elkobozták. Amellett viszont, hogy a három testvér (valaminemű) 1848-49 –es szereplése megkérdőjelezhetetlen, mindez csak hipotézis. A magam részéről gyanítom, hogy a család csak korábban bírhatott jelentős vagyonnal, és úkapám szülei Tokajban egyszerű, polgári életmódot folytattak, mintsem földbirtokosít.

Józsefnek öt gyermeke született, közülük csak két fiú és két lány érte meg a felnőttkort. Köztük volt dédnagyapám, Benke Károly, aki 1883-4 –ben született és 1944-ben halt meg. A falu legjobb családjából, a Patakiaktól választott magának menyasszonyt, Borbálát. Büszkélkedve emlegetik, hogy a falu kopjafáktól nyüzsgő temetőjében csak két kriptá volt, a gr. Desseffy és a Pataki családé. Előbbi a Vencsellőn kastéllyal is bíró földesúr volt, a Patakiak pedig Sárospatakról származó módos közeimberek. Károly harcolt az első világháborúban. Hadifogolyként a Szovjetunióba került, málenkij robotra. Hazatérve jelentéktelen birtokán gazdálkodott. A család nemesi származását ő sem emlegette szívesen gyermekei előtt. Nagyapám szerint az ő nagyapjának idejétől kezdve ehhez a kérdéshez „félelemmel” viszonyultak. Ő pedig, mint megjegyezte, nem érdeklődött annyira, mint a tisztánlátáshoz kellett volna.

A két világháború közötti időszak valamelyest a gyarapodás ideje volt a családnak. Dédnagyapám egyszerű parasztportán gazdálkodott, rokonai halászati jogot béreltek a Tiszán, kisebb malommal és valamilyen kereskedéssel is bírtak. Az utóbbi üzlet megnyitásához igazolniuk kellett, hogy nem zsidó származásúak. Ekkor Benke Barna, nagyapám testvére igyekezett felkutatni a család múltját. Vele még nem beszéltem. Nagyanyám szerint ő Segesvárról eredezteti az ük- vagy szépnagyapámat. Figyelembe kell venni, hogy mamám és más családtagjaim ebbéli hitét az táplálja, hogy szerintük Brassó és Segesvár környékén sok Benke él, és mi is innen eredhetünk; a székely származás ugyanis a nemességhez hasonló legendaként él a családban. (Mint később látni fogjuk, Brassó vagy Segesvár közelében történetileg gyalog vagy lófé Benkékről nincs feljegyzés.)

Az, hogy Benke József vagy a szülei Segesvárról származnának, szemben áll a ténnyel is, hogy József Tokajban született. Arra sem utal semmi, hogy szülei nem a környékről kerültek oda (hacsak eleve nem ott laktak). Erre mutat az is, hogy akkoriban, ha lehet, még kisebb volt a mobilitás, mint manapság; egy család emberöltőig ugyanazon a településen lakott, ott is házasodott.

Nagyapám családját a második világháború súlyosan érintette. A németek visszavonultával a front elérte a falu határát, az oroszok már Budapestet keresték a környéken. A szomszédos katonai leszállópálya veszélyeztette, lehetséges célponttá tette a települést. 1944 őszén több tank állt be a család vencsellői portájára. Az egyik beparkolt a csűrbe (kocsiszínbe), a többit szalma alá rejtették. Senki sem volt otthon, a felnőttek a mezőn dolgoztak. Egy orosz repülőgép észrevette a rejtőző harckocsikat és szétbombázta Károly otthonát, a ház legalábbis a földdel lett egyenlővé. Így nagyapámék addigra már megházasodott nővérénél laktak egy ideig. A front miatt késő ősszel el kellett hagyniuk a falut, rövid ideig a nádasban bujdosnak. A háború lezárulta után, 1944 telén egy este Benke Károly a Tisza partján bókászott valami miatt. Az oda telepített, és még fel nem szedett botló- vagy taposóaknák valamelyikét működésbe hozva felrobbant. Holttestét csak napok múlva találták meg. Ennek ellenére hamarosan új házat építettek az üressé vált telken, bár dédnagyanyám nem ment férjhez újra.

A család kis földterületét államosították. Károly legkisebb fia, Benke Bálint, a nagyapám az elemi iskola elvégzése után a helyi mezőgazdasági gépállomáson mezőgazdasági gépkezelést és karbantartást tanult, majd különféle helyeken (többnyire Vencsellőn) szolgált ebbéli minőségében. Az 1956-os forradalomból jószerivel semmit nem észlelt, alig tudta, mi történik, nem is izgatta. Unokatestvére, Mór Helén ekkor az USA-ba emigrált, vele tartjuk a kapcsolatot. Bálint később Budapestre került az AUTÓKER vállalathoz, ahol kereskedővé képezték és autókkal kereskedett. Kispesten ismerkedett meg (katolikus) nagyanyámmal, aki a fodrásza volt. Összeházasodásuk után ugyanitt építettek házat, a vállalat telephelyének tőzsomszédságában. Nagyapám innen ment nyugdíjba, mint portás. Édesapám Kispesten nevelkedett, majd a pestszentlőrinci gimnáziumban ismerkedett meg édesanyámmal, aki Vecsésen lakott, bár szülei az Ópusztaszerrel határos Sövényházáról származó alföldi parasztok voltak. Házasságuk után egy vecsési panellakásba költöztek, majd kertés házat vettek. Most Verőcére költözünk.

NEGYEDSZER, levelem legfontosabb részéhez érve részletesen leírom meglátásaimat a Benkék eredetéről és történetéről, elhelyezve benne az előbb tárgyalt, szűkebb családomra vonatkozó történet sarkpontjait. Ennek kiindulópontjául két fontos idézetet másolok ide, mindenféle kommentár nélkül.

Az első a Pallas Nagylexikonának már említett cikkelye.

<http://mek.oszk.hu/00000/00060/html/012/pc001232.html>

Benke -család.

Székely eredetű régi nemes család, mely később Magyarországra is elszármazott. A család tagjai kiválóan katonai pályán tűntek ki és a Rákóczy-felkelésben, valamint az 1848-1849. szabadságharcban élénk részt vettek. Az első címeres nemes levelet II. Lajos király 1523-ban Benke Tamás Nyitra vármegyei tardoskeddi birtokosnak adta azokért a szolgálatokért, melyeket ő és atyja a királynak teljesített. Később Miksa király 1573. Benke Mátyásnak és Istvánnak újabb címeres nemes levelet adott. Az igen szétágazott család jelenleg Nyitra, Nógrád, Pest, Abauj, Szabolcs és Vas vmegyében, valamint Erdélyben van elterjedve. A család címere; kék alapon vadgalamb, olajágot tart csőrében, karmai között pedig arany almát. A sisakdísz: Barna zsinóros dolmányú álló alak, balkarját csipőjén pihentetve, felemelt jobbáiban palmaágot tart. (A szócikket 1893-ban írták).

A második idézet Borovszky Samu Magyarország vármegyei és városai monográfia-sorozatának Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyével foglalkozó részének első kötetéből (1910.) származik (ezt is említettem már):

Benke (Tardoskeddi). Régi nemes család, mely a hagyomány szerint a „Berencs” nemzetségből, III. Endre magyar király *Rátold* nevű apródjától származik és Nyitra vármegyében Nyárhida, Farkasd, Tardoskedd, Negyed és Mocsonok községekben birtokolt, melyek 1295 körül az esztergomi érsekség birtokába jutottak, s Nyárhidán, Tardoskedden és Farkasdon a család tagjai később csak részbirtokosok voltak, kiknek egyenes leszármazói ugyanott még ma is élnek, kik közül az utolsó nemesi összeírásnál 1847-ben id. és ifj. János, Pál, György és Gáspár farkasdi birtokosokat Nyitra vármegye igazolta. II. Lajos magyar királytól Tamás, tardoskeddi birtokos a király sólymára kiváltságlevelet kap; Tamásnak utódai, pedig Mátyás és István farkasdi birtokosok; 1573-ban II. Miksától címeres nemeslevelet kapnak Tardoskeddi előnévvel. A család tagjai közül id. János és ifj. Ferencz 1781-ben Nyitra vármegye bizonyítványa alapján Pest vármegye nemesei sorába felvétettek és kihirdették. E családnak most élő tagjai Pest vármegyében; Gyula

takarékpénztárigazgató, volt országgyűlési képviselő, a vaskorona-rend lovagja, kinek régi magyar nemességét és Tardoskeddi előnevét ő felsége 1904 szept. 3-ikán megerősítette. Fiai György, Imre, Miklós, és Sándor.

Czímer: kékben, zöld mezőn jobbfelé vágató, vöröskantáros, zöld nyeregtartójú, fehér lovon ülő, aransujtásos vörösruhás, vörös fityegős és sastollas kucsmájú magyar vitéz, fölemelt jobbában aranymarkolatú kard hegyére tűzött, vértől csepegő török fő, baljában a kantárszárat tartva. Sisakdísz: könyöklő, arany sujtásos vörösruhás, aranymarkolatú kard hegyére tűzött, vértől csepegő török főt tartó jobbkar. Takarók: kék-arany, vörös-ezüst.

A magam részéről az alábbiak szerint tárgyalnám családunk történetét.

A Benke család históriájának kiindulópontjaként Benkefalva erdélyi települést tekintjük. Ez Bihar vármegyében, Bihartól északra, Paptamási község mellett fekvő történelmi helység, ma puszta. Első említése 1229-ben esett *villa Benca* néven, 1291-4 – ben *villa Benke*, 1307-ben *domus Benke* néven említették, ezek magyarul „Benkeháza” –ként értendők. A Benke középkori személynév a Benedek (egyések szerint a Benjámin) becézéseként alakult ki, és Benke, Benka, Benkedi alakokban volt használatban.

A Benkeháza elnevezés 1414. előtt Benkefalvára módosult, ugyanis ekkor egészen a nagyváradi püspökség kezébe kerülő, Benkefalvaként említett település élére Menhard Miklóst és Nagy Imrét nevezték ki gazdatisztnak. A település – egy Bihar helyneveivel foglalkozó elemzés szerint – nyilvánvalóan egy nemes személy lakhelye köré épült, így nevét is róla vette. A Benkeháza névnek Benkefalvára való változása „mintegy a valóságos fejlődés útját fejezte ki: a birtokosnak előbb talán valóban magános udvarháza körül az idők folyamán falu nőtt fel”.

A települést a kezdetektől szokásos volt az egyszerű *Benke* vagy *Benka* névvel illetni. Így 1692-ben, mikor már jó ideje lakatlan lehetett a török pusztítás nyomán, *Benke* alakban találkozunk vele. 1808.-tól már következetesen a *praedium Benke* azaz Benkepuszta megnevezéssel élnek a források, felváltva használva a latin és a magyar alakot. A település nevei (*Benke* => *Benkeháza* => *Benkefalva* => *Benkepuszta*) egyértelműen érzékeltetik azokat a történelmi átalakulásokat, melyeken keresztülment. Benkepuszta ma is jól meghatározható helyen, ugyanezen a néven található meg Romániában, a már említett Paptamási helységtől délkeletre.

1310-ben *Johannes filius Benke, domus Benke* lakosa (nyilván földbirtokos) fogott bírót a Guthkeledek perében.

A település 1414-ben a nagyváradi püspökség tulajdona lett, mint említettük, ám a püspökség már korábban is rendelkezhetett itt részbirtokkal.

1398-ben a benkefalvi Benke vagy Benkefi család tagjai királyi adományul kapták (Király)Ség települést, ami Arad északi külvárosa volt. Egy 1421-es adat szerint a benkefalvi Benke család a szintén Araddal szomszédos Külső- és Belső-Csálya, Tófája valamint Gergelyforra falvakon osztozott a Kolozsvári családdal. Azaz a *villa Benca*-ból eredt familia akkor, mikor hajdani birtoka a váradi püspökség kezébe ment át, jelentős birtokokat kapott királyi adományként a Biharral délről szomszédos Arad vármegye központjában, a megye déli határán fekvő Arad városánál.

Ezen birtokoktól délre, Krassó vármegyében, a történelmi Magyarország déli határánál szintén feküdt egy Benkefalva nevű település, a Néra (Nyárád) folyó északi partján. Szomszédai Csatar és Dubja községek voltak, de semelyiket nem lehet már beazonosítani; a mai Harampatak helység közelében (tőle délre) helyezkedhettek el. A faluról csak viszonylag későn esik említés, és egy rövid időszak után teljes homályba vész története, feltehetően vagy elpusztult a török előretörésével, vagy beolvadt egy közeli faluba. *Michael filius Benke* (magyarul Benke fia Mihály vagy Benkefi Mihály) 1338-ban a Himfi családdal állt birtokperben. Később, 1347-ben, mikor Dubja bírói úton Szeri Pósa kezére szállt, azt állította, hogy a falu őt illeti. Egy évre rá rokona (talán testvére), *Petrus filius Johannis de Benkefalva* (Benkefalvi János fia Péter vagy benkefalvi Jánosfi Péter) a többi környékbeli birtokossal az András bán fiai és Gáji Culnuk között végbement birtok-adásvételhez hozzájárulását adta.

Ezután (1348.) semmiféle említés nem esik a faluról.

Az említett Szeri Pósa egyébként Krassó vármegye főispánja volt 1325-46 között, valamint 1342-46 között Galambóc várnagya. Utódjai közül szeri Pósa János 1349-50 között viselte ugyanezt a két tisztséget, valamint udvari lovag is volt. Utána ismét apja következett a főispáni székben 1350-53; ekkor a galambóci vár mellett a sebesinek is parancsnoka volt. Őt másik fia, szeri Pósa László követte székében, aki már nem viselt várparancsnoki tisztséget. Mindezt kifejezetten egy későbbi megjegyzés megalapozásául írtam le.

A XIV. század közepétől már egyértelműen benkefalvi Benke vezetéknévvel használó család tagjai később szintén jelentős megyei tisztségeket töltöttek be. Így Ozorai Pipó (Filippo Scolari), aki temesi, csanádi és kevei ispánsága mellett ennek a vármegyének is (fő)ispánja volt, 1409.12.21. – 1411.06.06. között benkefalvi Benke Pétert nevezte ki alispánná és Haram várának parancsnokává. Péter szarvastelki Vaski László mellett 1416.01.27. és 1418.10.22. között is Krassó vármegyei alispán volt.

A családból még benkefalvi Benke Miklós viselte ugyanezt a tisztséget 1430.09.16. – 1431.08.16. között.

Haram (szerbül Hram) vára Fehértemplomtól délnyugatra, a Krassó dunai torkolatánál lévő kis szigeten volt található. Ezen a helyen ma (Bánát) Palánk (Banatska Palanka) települése van. A középkorban tehát „a mai Palánk helyén Haram vára és Haram város állott, mely ekkor Krassó vármegyéhez tartozott. Vára 1128-ban már szerepel, a mikor Komnen János görög császár hatalmába került. 1152-ben II. Géza király táborozott itt seregével. 1161-ben a görögök ismét elfoglalták a várat. Első okleveles adatunk 1239-ből van róla, a mikor május 18-án, IV. Béla király innen keltezi egyik oklevelét. Az 1332–37. évi pápai tizedjegyzék szerint már ekkor egyházas hely volt. Plebánosát egy 1355. évi oklevél is említi. A XIV. század közepétől kezdve Krassó vármegye alispánjai itt tartanak törvényszéket. 1428. március 28-án Zsigmond király itt töltötte virágvasárnap ünnepét, midőn a törökök elleni háborút intézte. 1445-ben a város a Szörényi Bánsághoz tartozott. A XV. század közepén szerbek szállották meg. E királyi vár várnagyát 1483-ban és 1487-ben harami bánnak, 1489-ben kapitánynak nevezték. Az 1499. évi rákosi országgyűlésen Haram követői is megjelentek. A vár 1499–1503 között került török kézre. A II. Ulászló magyar király és a török szultán között 1503 aug. 20-án kötött béke értelmében Haram a törökök birtokában maradt. Váráról Oláh Miklós is megemlékezik 1536-ban megjelent művében. 1551-ben itt vertek hidat a törökök, midőn Temesvárt fenyegették. Temesvár eleste (1552) után a régi Haramnak, mely új palánk-erődítvényei után, Új-Palánka nevet nyert, egy bég lett a parancsnoka, a ki a temesvári beglerbég alatt állott.”

A bécsi hadilevéltár térképgyűjteményében van egy 1716-os alaprajz Bánát Palánkról L. G. Bodenehr-től. A vár mai állapota: Az al-dunai vízlépcső építése miatt megemelkedő vízszint eltüntette a romok nagy részét, sőt a várnak helyet adó sziget területe is jelentősen csökkent. A megmaradt szigetet egy újkori töltés köti össze a szárazfölddel. A várból mindössze néhány rövid falszakasz maradt a keleti és a nyugati oldalon. A sziget középső részén egy kb. 15 méter átmérőjű kis domb emelkedik kb. 1,5 méterrel környezete fölé. Ez valószínűleg a vár belső épületeinek romjait rejt.

A vár parancsnoka általában a Krassó vármegyei alispán volt. Haram 30 kilométerre (NyDNY-ra) feküdt a „második” Benkefalvától, területét később Temes vm.-hez csatolták, minthogy a vízivár a két megye határán, és egyúttal az országhatáron feküdt.

A „két” benkefalvi Benke famíliáról eddig leírtak között vajmi kevés összefüggés látszik első ránézésre, ám ahhoz, hogy családunk általam feltételezett eredetét ebből kibontsuk, szükséges volt az előbbi adatok megfelelő ismertetése.

A „Tekintő” című erdélyi helynévkönyv összesen öt Benkefalva nevű települést említ. Ezek közül azért csak az előbbi kettőt ismertettük, mert csak ezeknek a neve eredhet (Benke nevű) konkrét, valaha létezett személytől és ezek kapcsán a névadó Benke leszármazottai is megtalálhatók, mint birtokosok. A többi három településnév olyan nevek torzulásával, átalakulásával jött létre egy időre, és szűnt meg később, mint Szentbenedek ill. Békafalva. Akár elírásnak is tekinthetők.

Az első, Bihar vármegyei falut nevezzük Benkefalva I. – nek. Nevének változatait ismerjük, a nyelvészi fejtegetés szerint a közelben található több ugyanilyen településhez hasonlóan birtokosáról vehette nevét. Első ismert birtokosa Johannes filius Benke, akiről 1310-ben esik említés. A forrás (Tekintő) a nevet Benkefi János helyett Benke fia Jánosként értelmezve úgy véli, a „névadó Benke” ténylegesen apja volt „Johannes”-nek.

Benkefalva II. esetében – ami alatt értelemszerűen a Dél-Krassó vármegyei falut értjük ezután – 1338-ban Michael filius Benke ill. Petrus filius Johannis de Benkefalva személyekkel találkozunk. A „Tekintő” írója megint úgy véli, hogy a „névadó Benke” a Himfiekkel pereskedő Mihály apja lehetett.

Ha megvizsgáljuk a Szeri Pósa családjában végbement mintaszerű névváltozást, a következőket látjuk. Pósa egyszerű személynév. Ahelyett, hogy valaki fiaként nevezte volna meg magát, egy hozzá kapcsolható helység nevét vette fel vezetéknevűként, így lett Szeri Pósa. Fiai, pl. szeri Pósa László tekintélyes apjuk egykori vezetéknevét csak előnévként használták, és az apa neve lépett elő vezetéknevvé.

Egyértelmű, hogy ettől valamelyest eltérő, de hasonló módon kellene értelmezni a két falu Benkeiről rendelkezésünkre álló tényeket. Ha Benkefalva I.-et már 1229-ben villa Benka néven említették, a bő száz évvel később élt Johannes legfeljebb unokája lehetett a névadó Benkének. Ettől függetlenül persze lehetséges volna, hogy apját szintén Benkének nevezték. A filius Benke utótag azonban egyértelműen Benkefi és nem Benke fia értelemben szolgált vezetéknevűként.

Ennek megfelelően Benkefalva II. lakóit, akiket Johannestől csak húsz év választ el, Benkefi Mihály és benkefalvi „Jánosfi” Péter néven kell értenünk.

Már most meg kell jegyeznünk, hogy az 1300-as évek elejétől az egyes személyekhez is köthető módon földbirtokkal rendelkező Benkék birtok- vagy címeradományaikkal soha nem kaptak egyúttal nemességet is, egész egyszerűen azért, *mert már nemesek voltak*. Abból, hogy 1200 előtt semmilyen dokumentum nem szól arról, hogy Benkének nemességet adományoztak volna, és 1300-tól kezdve biztosan nem történt ilyen, arra utal, hogy a megkérdőjelezhetetlenül ősnemes család vagy valamilyen Árpád-kori nemzetségből eredt, vagy alapítóját egyedi érdem alapján nemesítették meg. Én az utóbbi variáció felé húzok.

Benke vagy Benka nevű (székely) ősapánk, talán testvéreivel együtt az 1200-as évek előtt megalapította hasonnevű lakóhelyét Biharban, Erdélyben. Későbbi utódja, Johannes filius Benkének nevezte magát. Ezzel nem apja, hanem legrégebbi őse nevére utalhatott, neve tehát „Benkefi” alakban értendő. Az 1290-es években tatár betörés és egy keresztes had garázdálkodása sújtotta a Tiszántúlt, feltehetően Benkefalva I. területét is. Feltételezem, hogy Johannes fia, Péter több rokonával, esetleg testvéreivel, közöttük Mihállyal elhagyta a család egyre inkább a váradi püspökség vonzásába került birtokát, és letelepedett a déli végeken, ahol ekkor keletkezett Benkefalva II., az első után bő 150-200 évvel. Ez a falu az 1600-as évek elejére biztosan elpusztult. Mihály, Péter és rokonaik szerepet vállalhattak az 1320-50 – es évek szerbek elleni hadjárataiban. Az évszázad végére a törökkel kényszerült szembenézni a vidék lakossága. Az oszmánok elleni harcban kitűnt Ozorai Pipó, akinek a birtokai jóval északabbra feküdtek az általa ténylegesen védelt területtől, rátermettsége folytán emelhetette az immár egyértelműen benkefalvi Benke vezetéknevvel bíró Pétert alispáni és végvár-kapitányi rangba. A család (feltehetően szintén nem érdemtelenül) jelentős birtokállományt szerzett az országhatártól (Benkefalva II.-től) északabbra, biztonságos távolságban. Ezek a Krassóval szomszédos Temes megye északi határán, Arad városa mellett fekvő birtokaik biztosítékot jelenthettek arra az esetre, ha a déli országhatár megtartása érdekében végzett erőfeszítéseik kudarcot vallottak volna.

(Kárpótlásként is felfoghatók az ekkor végérvényesen a váradi püspökség alá kerülő, egyébként is beláthatatlanul távol fekvő Benkefalva I. helyett.)

Ez a század végére be is következett. 1490-ben a török feldúlta Nagyváradot, a Délvidék folytonosan harcban állt. A fejtelenséget jelzi, hogy a fekete sereg fellázadt, Kinizsinak kellett szétvernie. Az 1500-as évek elejére a helyzet tarthatatlanná vált. A Dózsa-féle parasztháború után a mohácsi vész felé tartott az ország.

Az eddig elmondottakat lezárva megállapíthatjuk, hogy feltételezésünk szerint a benkefalvi Benke (korábban még Benkefi) család egyetlen példányban létező, valószínűleg székely származású ősnemes família volt a korabeli Nyugat-Erdélyben (Bihar-Arad-Krassó vm.-vonal). A Délvidéket fenyegető török miatt olyan krízisbe került, ami magyarázatot szolgáltat arra, ha elköltözött innen.

Nézetem szerint ez történt. A család kiválóbb tagjai a II. Ulászló halála után II. Lajos nevével fémjelzett királyi udvar köré csoportosulhattak; azaz a korábbi birtokról északnyugatnak, Magyarországra vándoroltak. A székely család másik fele, azok, akik nem Magyarországra vették az irányt, nyilván Erdélybe mentek, annak is egy elszigetelt, védett zugába.

Az előbbi a konkrétumok szintjén az Észak-Dunántúlt vagy a Felvidék déli részét, utóbbi Háromszék vármegyét és környékét jelenti.

A korábban egységes család szétválása arra kényszerít, hogy a két, egyenként is rendkívül terebélyes főág történetét egészen napjainkig szigorúan elkülönítve kezeljük, amellett, hogy rávilágítunk némely jelenségekre, amik arra utalnak, hogy tagjaik tisztában voltak egyrészt székely származásukkal (magyarországiak), másrészt távoli rokonaik magyarországi helyzetével (erdélyiek).

Először a család magyarországi főágának történetét vizsgáljuk meg, amelyből mindketten származunk.

Ez a történet, ami hipotézisem szerint a Benkefalva II. településen lezárultnak egyenes folytatása, Tardoskeden kezdődik.

Tardoskedd Nyitra vármegyei község, Érsekújvártól 14 km-re északnyugatra fekszik.

1236-ban *Tardas Kedd*i néven említik először. Neve alapján egy *Tardos* nevű személy birtoka volt, ahol keddi napokon tartották a hetivásárokat. Mai szlovák nevét 1948-ban kapta. 1910-ben 5353 lakosából 5050 magyar és 234 szlovák volt. 2001-ben 5120 lakosából 3653 magyar és 1383 szlovák volt.

Határában az országút mellett emlékmű áll, amely az 1706-os kuruc harcok áldozataira emlékeztet. 1849-ben Haynau parancsára honvédtiszteket is végeztek ki itt.

A faluban reneszánsz eredetű kastély áll.

1523-ban Benke Tamás tardoskeddi birtokos saját, valamint atyja érdemeinek elismeréseképpen kiváltságlevelet kapott II. Lajostól. Ez egyfelől arról szólt, hogy a király formálisan neki adományozza sólymát, ezen felül egy földbirtokot a közeli „Nyárhida”, azaz Nyárhid településen, valamint Tamás címeradományt is kapott tőle. Nemesítésről természetesen szó sincs.

A Siebmacher-féle címerkönyv tanúsága szerint az oklevél részletezi azokat a szolgálatokat, melyekért adományozták, és Tamás felmenőiről is lehet benne szó, ami elvezethetne a tardoskeddi Benke családnak a benkefalvi Benke családdal való kontinuitásának megállapításához.

Maga a címer többféle változatban ismert. Az oklevelet, ami a tardoskeddi Benke család levéltárával (lásd alább) a Magyar Országos Levéltárban található jelenleg, még nem láttam, de a rajta található címer feltehetően megegyezik a jelen rész elején közölt leírással;

kék alapon vadgalamb, olajágot tart csőrében, karmai között pedig arany almát. A sisakdísz: Barna zsinóros dolmányú álló alak, balkarját csípőjén pihentetve, felemelt jobbában pálmaágot tart. Mint látjuk, a pajzstakarókat nem ismerteti a leírás.

A következő nyom, ami a címerrel kapcsolatban biztosan rendelkezésre áll, Benke Ferenc 1790. évben használt címeres pecsétje. Ez annyiban tér el az előbb ismertetettől, hogy a (kiterjesztett szárnyú) galamb nem tart arany almát, a vitéz pedig pálmaág helyett kardot tart.

A címer Siebmacher címerkönyvében szereplő alakja sem teszi megállapíthatóvá a foszladék színét, (ami alkalmasint a szokásos kék-arany – vörös-ezüst,) és csak annyiban tér el a

pecsétől, hogy a galamb nem terjeszti ki a szárnyát és zöld mezőn (földön) áll.

A címer minden általam látott változata dobor-pajzsban mutatja ábráját, ami fölött ötágú leveles heraldikai koronával fedett, öt rostélyra nyitott pántos sisak látszik.

Ezek alapján a címerről elmondhatjuk, hogy annak valódi formáját a legelső, Pallas Nagylexikon-féle leírás tünteti fel. Az, hogy a címerállat a földön álljon, nem jellemzője a korabeli címereknek, így ez az értelmező hozzátét, pláne az eredetileg talán jelentőséggel bíró aranyalma eltüntetésével anakronisztikus, felesleges. Emellett azt is sejtethetné, hogy a címert – ahogy szokásos volt – büntetésből módosították, amiről nincs tudomásom. A barna ruhás alak „felfegyverzése” a címer ritka világosságú heraldikai programját zavarossá teszi. Az olajágot tartó galamb természetes párja a békepálmát tartó alak; arra utal, hogy a címert valamilyen diplomatai szolgálatért adományozták; erre az oklevél is kitérhet, mint említettük. Az arany alma esetleg a tettnek a királyhoz kötődő voltát vagy egyéb jelentőségét hangsúlyozhatja; gyaníthatóan nem pusztán díszítmény, mint mondjuk egy korona.

A pajzstakarók formája megfelel a címer korának, bár érdekes volna tudni színét. Érdekesebb a sisak. A tetején álló alakról megjegyezhetjük, hogy a korban nem minden armálisra festettek ábrát; ezt a kérvényezőnek vagy megadományozottnak külön kellett igényelnie és finanszíroznia. Ezért, ha már fizettek, előfordult, hogy a megfestett emberalakok egyéni vonásokat mutattak, a megrendelőről formázták őket. Nem elképzelhetetlen, hogy a mi címereslevelünk álló alakja Tamást vagy apját ábrázolja; viseletében mindenképpen utalhat a kor divatjára.

A sisak a Zsigmond-korabeliakkal szemben már pántos sisak; a heraldika hanyatló korszakának egyértelmű képviselője (miként az álló pajzs is). A nyakában medál látható, ennek azonban ebben a korban már csak díszítő funkciója volt. Az, hogy öt rostélyra van nyitva, viszont már jelezhetne valamit. A kor – külföldi – gyakorlatában ugyanis pontosan szabályozták, hogy az egyes rangoknak hány pánttal bíró sisak felelt meg. A király sisakja teljesen nyílt volt, a rangsorban lefelé először több, majd egyre kevesebb számú pánt (és így nyílás) maradt rajta. A ranggal nem bíró nemeseknél a család régisége szerint 5, 4, 3 pántból áll. Bár Bárczay Oszkár, aki a francia heraldika szabályai szerinti sorrendben ezt ismerteti, úgy tartja, hogy nálunk a sisak alakjának, a pajzson elfoglalt pozíciójának és nyíltságának semmi jelentősége, szerintem mégis fel lehet fedezni valamelyes rendszert a magyar nemesség címerein e tekintetben. Elmondható, hogy a leggyakrabban valóban a hárompántos sisakok, gyakoriak a négypántosak, de az ötpántosak, melyek a legősibb eredetre utalnának, sokszor még kisebb múltú főúri családok címerein sem találhatók meg, hanem csak a valóban régi családokén, legyen köznemes vagy főnemes. Abban tehát egyetértek Bárczayval, hogy Magyarországon a sisak nyíltságának és főleg állásának nincs olyan pontosan behatárolt jelentése, mint Nyugat-Európában, sőt a sisakok is legfeljebb öt-hat rostélyra vannak csak nyitva (Franciaországban akár 11-ig is), ám az, hogy relatíve több vagy kevesebb pánt van-e az egyes családok sisakjain, ha a család rangját nem is, de régiségét mindenképpen jelzi.

II. Ulászló 1515. március 13-án bekövetkezett halálával és a mindössze 10 éves II. Lajos trónra kerülésével az ún. köznemesi és bárói párt között a hatalomért folyó torzsalkodás kiéleződött. A gyenge hatalmú, anyagi gondokkal küszködő, a gazdasági problémákat orvosolni képtelen, fiatal királyt sokszor mintegy túszként használták fel egymás ellen; annak a félnek volt döntő szava az országgyűlésben, aki több fegyverest tudott kiállítani. A köznemesi párt a királyné, Habsburg Mária támogatását élvező idegen tisztségviselők helyett saját tagjait látta volna szívesen a vezető posztokon. Báthori István és Szapolyai János néhány

éven belül többször váltotta egymást a nádori hivatalban. A köznemesi párt végül saját képviselőjét, a jogtudós Werbőczyt tette nádorrá, ám ő Mohács előestéjén megszökött Budáról.

Érdekes eseménye a korszak elejének, hogy 1515. augusztus 24-i rákosi országgyűlésen a Szapolyait nádorrá választani kívánó köznemesség Budára vonult, és ott ennek érdekében megostromolta a királyi várat. Az ostromlót Tomori Pál kergette szét.

1523. volt az év, mikor Tomori Pál kalocsai érseket Nándorfehérvár kapitányává nevezték ki, és Nagyolaszi mellett legyőzte a verbosznai basát. Az országgyűlés Szapolyai nyomására kivette a bárói pártot képviselő Báthori kezéből a nádori tiszteletet. Új hadiadót vetettek ki, és kimondták, hogy a főurak kötelesek a király fölhívására az ország határára vonulni. A lutheranizmus terjedésének megállítására is határozatot hoztak.

Lehetséges, hogy az előbbi ostromban is részt vettek őseink (az akkor még gyermek király pártján), s az utóbb leírt év fellendülésének hatása alatt kaptak ekkor címet II. Lajostól?

Az 1526. augusztus 29-én bekövetkezett mohácsi csata jelentős vérveszteséget jelentett az ország nemessége számára. Az erősödő török befolyás és pusztítás alatt sok oklevélnek nyoma veszett, a királyi hatalom Habsburgokhoz kerülésével a korábban szerzett adományok érvénye is megkérdőjeleződhetett.

Benke Tamás utódai, Mátyás és István farkasdi birtokosok 1573-ban II. Miksa királytól újabb címerlevelet kaptak tardoskeddi előnévvel.

A szintén környékbeli (Komárom megyei) *nagybaráthi* Huszár család 1572-ben kapott nemességújító levelet, mivel eredeti okleveleik a mohácsi csata utáni időszakban elvesztek.

A mi családunk esetében – mivel az 1523-as oklevél ma is megvan – inkább ideológiai, mintsem fizikai okai lehetnek az oklevél-igénylésnek (mellyel nem is járt semmiféle tárgyi adomány). Az előzőhöz képest túlszűfolt, részletgazdag jelkép részben ugyanabból az igényből fakadhatott, ami az előző sisakdíszében a pálmaágat karddá változtatta, nevezetesen hogy a család (feltehetően legutóbbi) törökellenes érdemeit feltüntesse.

Az előnév-adomány a család korábban talán csak egy nagyobb ágazat megkülönböztetés nélküli részeként történő létezését önálló, korszerű egzisztenciává tette.

Érdekes, hogy ennek ellenére az előnév nélkül kapott, régebbi címet a család sokkal elterjedtebben használta, mint az utóbbit, amit az 1800-as évek végén csak nagy gonddal lehetett előkeresni.

A tardoskeddi Benke címer legrészletesebb leírása a következő (Borovszky, 1910.):

Kékben, zöld mezőn jobbfelé vágató, vöröskantáros, zöld nyeregtartójú, fehér lovon ülő, aransujtásos vörösruhás, vörös fityegős és sastollas kucsmájú magyar vitéz, fölemelt jobbában aranymarkolatú kard hegyére tűzött, vértől csepegő török fő, baljában a kantárszárát tartva. Sisakdísz: könyöklő, arany sujtásos vörösruhás, aranymarkolatú kard hegyére tűzött, vértől csepegő török főt tartó jobbkar. Takarók: kék-arany, vörös-ezüst.

Az olyan, korábban értelemszerű vagy esetleges részleteket, mint hogy a vitéz kucsmáján

sastoll van, valamint hogy a levágott török fő vértől csepeg, gyaníthatóan csak később, a XIX. század második felében vették fel a címer leírásába, ám erről még később szövegek.

„Valószínűbben” hangzik az alábbi, Kempelen-féle leírás (szintén az 1900-as évekből):

Kék paizsban zöld földön zöld nyeregtakarós fehér lovon arany sujtásos vörös ruhás vitéz jobbáiban törökfejes kardot tart; sisakdisz: könyöklő vörös ruhás kar kardot tart, melynek hegyére törökfej van szurva; takarók: kék-arany, vörös-ezüst.

A címer mondanivalója egyértelmű, a címeradomány körülményei (rokonsági adatok; lakhelyek, birtokok Farkasdon kívül; törökellenes aktivitás leírása) lennének érdekesek. Megjegyezhetjük még, hogy a törökkel harcoló lovast ábrázoló címerképek a török hódoltság alatt igen elterjedtek, ezért a címer semmi esetre sem mondható egyedinek, szemben a békegalambossal, amihez fogható csak 5-10 van a magyar heraldikában. Minden negyedik magyar címerben van levágott török fej, több tucatban látható a miénkhez hasonló lovas, pl.: beregszászi Nagy, újvári Désy, Dobóczy, két Kovács, Kovácsics, Kováts, Kökényessy, Könczö, Márián, Mile, Mustos, Ottlik, Szabadhegyi, Zsedényi stb..

A címerhez elemzésül csak egyetlen megjegyzést fűznék; ti. az itt is medállal díszített tornasisak csak három rostélyra van nyitva. Ebben meglehetősen nehéz volna értelmet találni, ám lényeges, hogy ez a forma mindvégig fennmaradt, csakúgy, mint az 1523-as címernél, ami arra utal, hogy a pántok számának mégiscsak van valami jelentősége (ilyen szempontból ez a medálról is elmondható volna). A címer álló pajzsa és viszonylagos bonyolultsága megfelel korának.

A család birtokairól szólva megállapíthatjuk, hogy azok Pozsonytól és Budától közel azonos távolságra estek, az ország központi részén, így ideális lakóhelyei lehettek egy a király szolgálatában álló köznemesi családnak. Tardoskedd mindmáig jelentős méretű település, nemkülönben (Vág)Farkasd és a vele csaknem egybeépült Negyed. Nyárhid (ma Érsekújvár városrésze) a középkorban vízimalommal, híddal és vámhellyel, valamint gótikus templommal rendelkező helység volt, a kelet-nyugati és észak-déli kereskedelmi útvonalak találkozásánál. Bár a tardoskeddi Benke család mindezen falvakban pusztán részbirtokos lehetett, feltétlenül jómódban éltek vagy *élhettek volna*.

A tizenöt éves háborút követő, 1600-tól 1620-ig terjedő időszakban a török (Bethlen Gáborral is szövetkezve) elfoglalta Magyarország jelentős részét.

A korról szóló történeti tudósítások szerint „mivel a vármegye területén lévő földbirtok aránylag kevés kézben oszlott meg s ennek jövedelmezőségét is a sok viszontagság, a háborús idők, az időnként fel-fellépő rabló-világ csökkentették a XVI. és XVII. századokban Nyitra vármegyében, a nemesek sorában, nagy szegénység uralkodott.

Legnagyobb volt a pusztulás és az elszegényedés, mint említettük, a vármegye első járásában, mely úgy az átvonuló hadaknak, mint a török portyázásoknak leginkább ki volt téve. Az 1533-iki dicalis összeírások szerint a járásban 378 elszegényedett jobbágy és 114 elhagyott, 327 leégett udvarház volt. Így például Czetényben 33 ház esett a tűz martalékául, Wajkon 10, **Nyárhidon 11, Tardoskeden 34**, Mezőkeszin 20, Sókon 17, Ujlakon 27, Mocsonokon 35, Ürményben 31. Ezen kívül **Nyárhidon 9** házat hagytak oda a lakók, Sókon 13-at, Mocsonokon 16-ot és Ürményben 34-et. (...)

Ámbár Nyitravármegye az összes fegyverszüneti és békeokiratokban, mint a király területe szerepelt, 1554–1569-ig folyton-folyvást be-betörték a törökök és számos falut

meghódoltattak. 1554-ben, a dicalis összeírások szerint, Vajk, Nagy- és Kis-Czétény, Martonfalva, **Tardoskedd**, Ondód, Gugh, **Nyárhid**, Bánkeszi, Kis-Keszi, Nagyszeg, Berencs, Alsó- és Felső-Csornok, Gyarak meg Szent-Mihályúr hódolt területek voltak.

Daczára az 1569–1592-ig tartó, úgynevezett hosszú békének, Nyitra vármegye nem sok nyugodt pillanatnak örvendhetett. Egyre-másra jöttek a parancsok, az ország felsővidéki főkapitányának rendeletei, melyek az évről-évre az országgyűlés által portánként megajánlott adók mellett, újabb és újabb súlyos terheket róttak a megyére. És a vármegye rendei, bár a sok szenvedett csapás nagyon megviselte teherviselő képességüket, mindenkor hazafias buzgalommal igyekeztek a szükségleteknek megfelelni. (...)

Vérfagyasztó az a kép, melyet a dicalis összeírások ez időből Nyitra vármegyéről nyújtanak. Az 1598-iki összeírás szerint volt a megye négy járásában összesen 17909 ház. Ebből 1600-ban már csak 12140, egy évvel később pedig csupán 10207 ház állott fenn. (...)

A negyedik járásban, a nyitraiban, felégették és elpusztították a törökök s ami még megmaradt, a vallonok. Elégett pedig: Köpösd, Czabaj, Mocsonok, Királyi, Csápor, Iregh, Ujlak, Salgó, **Tardoskedd**, **Nyárhid**, Várad, Nagyszeg, Mezőkeszi, Úrmény, Felső-Csornok, Bánkeszi, Sempte-Ujváros és az ottani táborhely, meg Nemeskürt.”

Nyugodtan állíthatjuk tehát, hogy az 1600-as évek elejére, bár Nyitra vármegye nem állt a török állandó ellenőrzése alatt, déli részén az élet nem volt különösen kellemes, ahol Tardoskedd és a többi (magyarországi) Benke-birtok feküdt.

Ennek fényében fogjuk hamarosan figyelembe venni az alábbi adatokat:

1625. december. 3-án Benke István és neje, Maár Anna Mária, valamint fiaik, István, Pál és János címeres nemeslevelet nyertek II. Ferdinánd magyar királytól. Ez jelenleg Vas vármegye levéltárában van (volt?) elhelyezve, másolata (kézirat) megtalálható a Királyi Könyvekben. A család Veszprém vármegye nemes családjainak sorába felvételre és kihirdetésre.

Czímer: kék paizsban zöld hármashalom két szélsőjén koronás griff mellső lábaival ijat fészit; sisakdisz: növekvő griff baljában ijat szorit, jobbában négy, hegyével felfelé álló nyilvesszőt tart; takarók: vörös-ezüst, kék-arany.

A korban keletkezett Vas vármegyében, Pusztacsó falutól délkeletre Benkeháza település. Alapítóinak és XVII. századi birtokosainak neve ismeretlen, a XVIII. században már a Noszlopi család tulajdonában állt.

Inta vagy Inte település, ami több Zala és Vas vármegyei nemes család nevében ill. előnévben is szerepel, Vályi András leírása szerint „szabad pusztaság Vas Várm. földes Ura G. Batthyányi Uraság, fekszik Miskéhez és (Cell)Dömölkhöz nem meszsze, és amannak filiája. Gyönyörű a vidékje, előtte vagyon a szép Sági hegy, körülötte rétek; szántó földek, szőlős dombok, az Uraságnak alkalmas kastélyával díszesítetik.” (1790.)

Vitéz intei Benke Sándor 1906.10.19-én született a PPSK vármegyei Dunapatajon, ősei talán Intán laktak. Rajta kívül több Zala, Veszprém és Somogy vármegyei születésű Benkéről van tudomásom, akik feltehetően ugyanebből a Vas vármegyei famíliából eredhettek.

Analógia gyanánt felvillantánék pár mozzanatot egy másik család történetéből. A Bártfáról származó Paczona (Pachona, Pacsona) család tagjai egri egyházi hivatalokat viseltek a XVI. században. A família egyik legjelesebb tagja, „Paczona Máté 1573-ban egri

kanonok, szabolcsi főesperes és helyettes (vicarius), ki 1588-ban már mint éneklő kanonok a nyolczados törvényszékhez bíróul neveztetett.

Pacsonai Márton szintén egri kanonok 1596-ban, midőn Eger várának ostromakor a törökkeli átadási szerződésre egyik biztosul választott.”

II. Ferdinánd 1635-ben állította ki Pachona (Paczona) Miklós, Péter, Pál, Mihály, Orsolya és Magdolna testvérek részére az adománylevelet, melyben a Vas vármegyei Paczonaháza falut és az abban található nemesi kúriát nekik adományozta. Ez volt a falu első írásos említése.

Valószínűleg arról van szó, hogy a korábban Észak-Magyarországon lakó család tagjai a török elől elmenekülve egy lakatlan pusztán telepedtek le, majd királyi adományt kértek és kaptak a területre, saját családi nevükből eredő megnevezéssel együtt.

Az, hogy egy valahol megtelepült nemesi családról egy korábban esetleg másképpen nevezett területet el- vagy átnevezzenek, meglehetősen gyakori volt Vas vármegyében, melynek településhálózata az ország vármegyéi közül a sűrűbbek közé tartozott.

Példaként hozhatjuk a chernelházi Chernel család esetét, akiknek IV. Béla négy eke földet adományozott Nagydamonya más néven Gólyadamonya faluban. A település neve idővel Chernelházára módosult, amelyet 1436-ban említett írásos forrás első ízben.

A Kempelen Béla Magyar nemesi családok című könyvében található, mellékelt, töredékes leszámazási tábla 1626-os évszámmal veszi kezdetét. A Magyar Országos levéltárban P 1789 raktári jelzet alatt megtalálható 0,04 irat-folyóméternyi (azaz 4 cm vastag iratköteget alkotó) tardoskeddi Benke levéltár legrégebbi iratai is körülbelül ezen időszaktól indulnak (a gyűjtemény 1661-től 1940-ig tartalmazza a család iratait, valamint az 1523-iki oklevél eredetijét).

További vizsgálódásaink alapjául a Kempelen-féle családfát választjuk, ám nem árt újfent összegezni eddigi elképzeléseinket.

Benke Tamás tardoskeddi birtokos címeradománya után a család tagjai részt vettek a Nyitra vármegyei török harcokban, esetleg még a mohácsi csatában is. I. Ferdinánd halála után, II. Miksa viszonylag zökkenőmentes trónra lépésével bebizonyosodott, hogy a királyi Magyarország hosszú ideig a Habsburgoktól fog függni. A család tagjai így – elismertette harci érdemeiket, kifejezve a király iránti lojalitásukat és véglegesítve, szentesítve tardoskeddi letelepedésüket – újabb, címer- és előnév-adományt kértek.

A XVI. század második felében ezt a térséget is elérő kedvezőtlen folyamatok kikényszeríthették, hogy a család vagy egy része elhagyja a veszélyessé vált területet. Úgy vélem, hogy néhány Benke az 1590-es évek végén az akkor igen biztonságosnak ígérkező Vas vármegyébe költözött/menekült a törökdúlás elől, majd a későbbi századokban ismét kelet felé húzódtak, Veszprém (illetve Somogy?) vármegyében. Ennek nyomát jelezne (pl. Paczonaháza mintájára) a Vas vm. északnyugati csücskében fekvő, ma is létező Benkeháza helység (majd puszta) és az ettől keletre fekvő Inta, a feltehetően lakhely után fölvevett előnév. A családról részletes felvilágosítást Balogh Vas vármegye nemesi családai című könyvéből, illetve az armálisból kaphatnánk; ám a legutóbbi idők megváltozott mobilitási viszonyai miatt leszámazottjai gyakorlatilag bárhol felbukkanhatnak.

Mostantól tehát a nevezett forrást követjük. Benke Péter (feltehetően farkasdi birtokos) gyermekei közül kettő látszik rajta. Ez, mint látni fogjuk, korántsem jelenti azt, hogy csak ennyi gyermeke született vagy hogy csak ő alapított itt családot ekkoriban; vagyis az ábra hiányos. Látjuk, hogy egyik fia, István Farkasdon maradt. Andrásról felesége nevén kívül semmi nem szerepel az ábrán. Rá hamarosan visszatérünk, mint a Heves vármegyei Benkék egyik lehetséges őseire. Meg kell jegyeznünk, hogy az ábrát valószínűleg a család pozsonyi, valamint nógrádi, később részben Pest megyébe vándorló ágainak adatai szerint állították össze, azzal a fő igénnyel, hogy nemességük igazolásaként a lehető legkorábbi időkgig vezessék vissza családfájukat; mert azon sem a (később tárgyalt) esetleges hevesi, sem az újhelyi és később szabolcsi ág nincs feltüntetve, ahogy az előbb említett Vas vármegyei sem.

Orosz Ernő Heves és Külső-Szolnok vármegyék nemes családjairól írt monográfiájában megemlíti, hogy az 1676. évi nemesi összeírásakor Gyöngyösön Benke Gergely és András igazoltattak. Az ő rokonuk lehetett a szintén ott élő Benke Farkas, akinek nejétől, bugyi Gellérth Katától született, Benke Klára nevű lánya hozzáment Almás(s)y Mihályhoz. Utóbbi személy arról nevezetes, hogy II. Rákóczy Ferenctől kapott armálist (1707. október 28., Szerencsen keltezve), ami igen kevésszer fordult elő. „Ugyanitt nyoma van, hogy Almássy Mihály uram, – a szathmári békekötés után a Rákóczitól nyert nemeslevél érvénye kétségessé válván, – 1712-ben III. Károly királytól kér és nyer újabb armálist.”

A szerző még hozzáteszi: „Neki és ivadékaiknak a megyei iratok közt nincs további nyoma; valószínű tehát, hogy utódok nélkül halt meg.”

Ez viszont nem igaz; Kempelen a báró Forray családról jegyzi meg, hogy Benke Klára lánya, Almássy Teréz Forray Mártonhoz ment feleségül, gyermekei pedig az utód nélkül elhalt József, valamint Erzse, később Turcsányi Jánosné voltak. Özvegy Benke Farkasné Gellérth Kata pedig szintén egy Forrayhoz ment hozzá.

Mivel a Benke név itt már az 1500-as évek elején felmerül, valamint adathiány miatt a család tényleges eredete és későbbi sorsa kibogozhatatlan. Az egyetlen biztos támpont a más családok történetéből kihámozható adalékok halmazában az, hogy Heves vármegye levéltárában van(volt?) egy címeres pecsétlenyomat, melyet a Benkéknak tulajdonítanak. Ezen kívül az egri káptalan hiteles helyének családjai között is megtaláljuk őket. Az 1754/55-ös országos nemesi összeírásakor azonban egy Benke nevű nemest sem jegyeztek fel ebben a megyében.

Különös figyelmet kell fordítanunk a családfa következő szintjére, ami rendesen a születés sorrendjében tünteti fel a család tagjait.

István elsőszülött fia, János a család Pozsony vármegyei ágának megalapítója, bár ő még Tardoskedden élhetett. Az esztergomi primási levéltárban ma is meglévő tanúsítvány szerint „Szabó Ilona, Benke János tardoskeddi prédiális nemes özvegye” kijelenti, hogy „Tardoskedd területén soha nem gyakorolta a korcsmáltatás jogát”. Az okirat 1733-ban kelt, tehát eddigre József már halott volt. Pozsony vm.-ben élő fiának, Pálnak utódai később nemcsak itt, hanem Komárom vármegye déli (vagy Veszprém északi) részén is laktak. Előbbiek közül kerülhetett ki a Pozsony vm.-i Felsővámoson 1877-ben született Benke Nándor, aki törvényszéki bíró és ügyvéd volt. Utóbbiak közül érdekes személy „Oberst Adalbert Benke von Tardoskedd” azaz tardoskeddi Benke Béla, a nagyszebeni állomáshelyű 76. honvéd gyalogezred parancsnoka, valamint a Veszprém megyei Feketevízpusztán 1888.11.26-án született vitéz tardoskeddi Benke József vezérőrnagy.

István következő fia, Gáspár a család általam nógrádinak nevezett ágának őse volt, melynek tagjai közül később többen Pest vármegyébe költöztek. János 1750 táján már Szécsényben élhetett, a család egy része minden bizonnyal az ettől északra fekvő Busa (Bussa, Busincze) településen lakott (ma Szlovákia, a határ közelében). Innen vehette előnevét a família Nógrádban maradó ága, melynek tagjai voltak pl. busai Benke István, lapszerkesztő (szül. 1851 körül, meghalt 1910.01.10-én Budapesten) ill. busai Benke József ügyvéd (szül. 1822. Szeged, megh. 1895.05.27. Szeged).

Az ág másik hajtása Pest vármegyébe vezetett; Benke Endre ügyvéd, Pest vm. főlevéltárnoka már Pesten halt meg, fia, tardoskeddi Benke Gyula itt született 1852.03.07-én. Ő a nógrádi ágazat egyik legjelentősebb tagja, mivel pedig egyéb érdemei mellett a családukról alkotott képet is igyekezett befolyásolni (történetünkről alkotott nyilvánvaló tévképzeteivel), részletesen kitérünk majd életére a családukról szóló legendákat boncolgató részben.

István harmadik fia, Péter a család (egyik?) váci ágának őse, melyből gyanúm szerint Ön is származik. Mint látja, ez az ág ugyanolyan csonk formájában található csak meg az ábrán, mint pl. az Abaújba elszármazó Györgyé, akitől az újhelyi és később a szabolcsi ág, végeredményben pedig én származok. Mint mondtam, s később Benke Gyulát újra tárgyammá téve kifejtem, ez azért van, mert az ábrát történetesen nem az Ön vagy az én nézőpontomból, hanem Benke Gyula takarékpénztár-igazgató vagy Benke Béla honvéd ezredes szemszögéből állították össze.

A váci ág történetéről Ön tudna mesélni. Megjegyezhetünk azonban hozzá néhány ténnyt. Egyrészt ebből az ágból származhat Benke Ignác táblabíró, aki Vácott született 1787.10.23-án. Az ő 1818-iki címeres pecsétlenyomatáról tesz említést Magyarország címeres könyve (amiből csak az első kötet készült el).

A váci káptalan levéltárában (volt) megtalálható U 20 jelzettel egy további címeres pecsét 1781-ből.

Szemügyre véve a család Borovszky-féle leírását, szembeötlök a következő adat:

„A család tagjai közül id. János és ifj. Ferencz 1781-ben Nyitra vármegye bizonyítványa alapján Pest vármegye nemesei sorába felvették és kihirdették.”

Magyarország címeres könyve még egy pecsétlenyomatról tudósít, amit Benke Ferenc hagyott 1790-ben, és megegyezik Benke Ignác harminc évvel későbbi pecsétjével, melyet már említettünk.

Amint az ábrán látszik, Benke Péter fia, István már 1750 körül Vácra élhetett. Az ő ideköltözéséről, úgy látszik, nem maradt fenn különösebb dokumentum. Másfelől, jó fél évszázaddal később, 1781-ben egyenesen Nyitra vármegyéből érkezik Pest vm.-be két személy, id. János és ifj. Ferenc, nyilván az övék a váci káptalanban található nyomat. Egy Ferenc nevű személy, alkalmasint az előbbi „ifjabb” Ferenc 1790-ben elhelyez egy újabb lenyomatot, mely talán az 1781-essel is megegyezik, csak nem vetették össze őket. Harminc évvel később az 1787-ben, azaz 1781 után már Vácott született Ignác táblabíró készít egy harmadik lenyomatot (1818). Talán apja és nagyapja, „ifjabb” Ferenc és „idősebb” János pecsétlenyomójával? Minden bizonnyal, ha az 1781-es Ferenc azonos az 1790-essel, az már adatként kerül elénk, hogy az utóbbi (tehát 1790-es) és az 1818-as között nincs különbség, azonosak.

Nehéz beazonosítani Ferencet és apját a családfán. A magam részéről azt hiszem, hogy Benke István (1658-1699) negyedik fiának, Miklósnak Józseftől (szül. 1719) született unokája volt

„idősebb” János, és az ő fia „ifjabb” Ferenc, aki rajta sincs a táblán. Minden más feltételezés, azt hiszem, kronológiai szempontból inkorrekt volna.

Ez egyértelművé teszi, hogy a Benkék három hullámban települtek Pest vármegyébe (a huszadik századtól eltekintve, amikor az én családom is odaköltözött). Elsőként István (1658-1699) harmadik fiától született unokája, István. Másodszer az előbb említett János és Ferenc a család abból az „István negyedik fiától” származó ágából, ami egyébként Farkasdon maradt. Harmadszor a nógrádi ágból Endre és Gyula családja.

A magam részéről nem tudom eldönteni, hogy Ön az első, vagy a második ágból származik, abban azonban biztos vagyok, hogy a kései harmadikból semmiképpen. Érzésem szerint nem kizárt, hogy az első hullám Istvánja utódok nélkül halt meg. Mivel azonban Jánosnál a tábla nem jelzi (Ferencsel együtt), helynévhez kötve egy ág kezdetét, ellenben a többi esetben ez mindenütt megtörténik, az is lehet, hogy fordított a helyzet. Mindenesre az a Borovszky-ismertetésből sejlő állítás, hogy 1900 körül csak Benke Gyula családja élt volna Pest vármegyében, egyértelműen kizárható.

István negyedik fia, Miklós folytatta a család immár tősgyökeres Nyitra vármegyei, farkasdi ágát. Megjegyezhetjük, hogy ennek a leszármazása sincs olyan hosszan végigvezetve, mint az egyébként kisebb létszámú bankigazgatói vagy ezredesi (Nógrád-pesti és pozsonyi) vonal. Erről az ágról szól Borovszky közbevetése;

„kiknek egyenes leszármazói ugyanott még ma is élnek, kik közül az utolsó nemesi összeírásnál 1847-ben id. és ifj. János, Pál, György és Gáspár farkasdi birtokosokat Nyitra vármegye igazolta.”

A személyeket könnyen beazonosíthatjuk. Mint hallottam, a Felvidéken manapság tartanak Benke-találkozókat. Minden bizonnyal azért, mert máig is tartja magát ez az ősi Benke-ág, melynek tagjai közül kiemelhetjük az 1896-ban Vágfarkasdon született vitéz Benke Gyula gazdasági akadémiai tanárt.

István ötödik, legfiatalabb fia, György a Benkék Abaúj-Torna vármegyei ágának megalapítója lett. Valamivel később halhatott meg testvéreinél, ugyanis az 1754/55.-ös országos nemesi összeírásakor „*Abaújmegyében* György özv. és fia, *Bereg megyében* pedig János élnek” (Kempelen).

A család eleinte az Abaúj vármegye Gömörrel szomszédos keleti csücskében, Körtvélyesen lakhatott, ugyanis több ezen ágból származó személynél is felmerül a „körtvélyesi” nemesi előnév. Később, a XIX. század közepére már délkeletre, Sátoraljaújhely környékére költözött (Abaújvár, Felsőméra, Hernádszentandrás, Abaújszántó, Szikszó) közvetlenül a XX. század előtt pedig Zemplén, majd Borsod megyékbe is; (Regéczi)Háromhuta és Sárospatakon, majd Hejőpapi telepedtek meg.

A család Abaújszántó-Sárospatak-Hejőpapi lakhelyű része református lelkipásztori és egyéb egyházi tisztségeket töltött be. Ebből az ágból rendelkezésemre áll Benke György református lelkésznek (szül. Hejőpapi, 1931.11.08.) a teljes leszármazása. Hejőpapi született Benke József orvos is, 1929.08.17.-én, aki 1960.-ban diplomázott a Szechenyi Egyetemen. Később a budapesti Szent István kórház reumatológus főorvosa volt.

Nagyanyám elmesélte, hogy kb. 15 évvel ezelőtt felhívta telefonon ez a Benke József, aki elmondta neki, hogy ő Budán, a Karinthy Frigyes út 32-ben lakik (nagyzüleim ugyanezen a címen laknak Kispesten), és rendszeresen kap csomagokat a nagyapámék nevére címezve Vencsellőről. Azt állította, hogy ők Sátoraljaújhely környékén laknak, és tudtak a mi Szabolcs

megyébe szakadt águnkról. Azt is megjegyezte a beszélgetés alatt, hogy a két családban a keresztnevek ugyanabból a körből kerülnek ki.

Bár többet nem hallottam felőle (szándékomban áll fölkeresni), mi azóta őket „újhelyi ág” néven emlegetjük, ami minden valószínűség szerint nem más, mint a Körtvélyes környékén az 1700-as évek első felében letelepedett Benke György-ivadékok előbb említett, Zemplén-Borsod vidékére került része.

Az én családom, ahogy említettem, emberemlékezet óta „nyakas kálvinista”. Bár nagymamám azt állította, hogy az újhelyi ág ezzel szemben katolikus, az életrajzi adattárakban úgy találtam (ahogy már elmondtam), hogy őt-hat tagja református lelkész (volt). Nem tulajdonítok azonban különös jelentőséget annak, hogy én vagy Ön az eredetileg feltétlenül római katolikus tardoskeddi Benkékkal szemben református vallású vagyok; az áttérés könnyen előfordulhatott olyan (sokszor szín-protestáns) területeken, ahol a nagyobb birtokosok ezen a valláson voltak, vagy egyszerűen előállhatott azzal, ha a család egy férfitagja protestáns nőt vett feleségül (főleg, ha református pap lánya volt).

Mielőtt összegezném, hogy az utóbbiak alapján hogyan tartom beilleszthetőnek szűkebb családomat a tardoskeddi Benkék családfájába, még két adatok idéznék.

Nagy Iván említi Magyar nemes családok című, 1857-ben írt munkájában – a Vas vármegyei Benkék 1622-es címeradományának ismertetése után – , hogy „Ilynevü (*azaz Benke*) család jelenleg Szabolcs megye nemesei közé számítatik.”

Az 1893-ban kelt Pallas Nagylexikon ismertetőjében pedig ezt olvastuk: „Az igen szétágazott család jelenleg Nyitra, Nógrád, Pest, Abauj, Szabolcs és Vas vmegyében, valamint Erdélyben van elterjedve.”

Saját családomról ezeken az utalásokon kívül egyetlenegy általános vagy konkrét személyről szóló adatot sem találtam. Csak mi élünk Szabolcsban székely és nemesi származásúnak tartva magunkat; annak ellenére, hogy eleddig egyiket sem sikerült (direkt módon) dokumentálni. Nagy Iván családi jelzés, vagy nemesi összeírás alapján állíthatta azt az 1848-as szabadságharc után pár évvel (mikor az újhelyiek még nem érték el Zemplént sem), hogy Szabolcs vármegyében nemes Benkék élnek. Az utóbbi adatok ma is hozzáférhetőek, át fogom tekinteni őket (feltehetően az 1847-es összeírásról lehet szó).

Ami a családom szabadságharcban való részvételét illeti, elképzelhető, hogy a Tokaj környékén táborozó és sereget gyűjtő Klapka tábormokhoz csatlakoztak. Bízom benne, hogy valamilyen hadtörténeti gyűjteményben nyomokra bukkanok majd.

Ezek alapján azt mondhatom, hogy tardoskeddi Benke István legkisebb gyermeke, György az Abauj vármegyei Körtvélyesen telepedett le, fiával, Jánossal együtt. Később egy másik János nevű Benkéről is tudomást szerzünk Bereg megyéből, de onnan abszolúte nincs több adat. A „körtvélyesi” előnevet szórványosan felvevő családból az 1700-as évek második felében már kiszakadhatott az én ágam (szabolcsi ág), ami Tokajba vagy annak közvetlen közelébe költözött. Itt született 1800 után pár évvel Benke József ükapám és két testvére, akik közül József alapított családot Szabolcs vármegyében 1849 körül. Az ő utódai később délre egészen Nyíregyházáig laktak/laknak, valamint Sáropatakra is felköltöztek. A Szabolcs megyei Vencsellőről kerültünk a már ismert módon Budapestre, Vecsésre és most Verőcére.

Ennek megfelelően a család valóban „Nyitra, Nógrád, Pest, Abauj, Szabolcs és Vas vmegyében, valamint Erdélyben” lehetett elterjedve a XIX. század végén.

Ezzel befejeztük családunk magyarországi főágának vázlatos áttekintését, ami csakúgy tele van bizonytalanságokkal, hipotézisekkel, mint eredetünk vagy az erdélyi főág története. Mindenesetre most ez utóbbit is szemügyre vesszük, már amennyire a gyér adatok segítségével lehetséges.

A Benkefalva II.-ből Erdélybe érkező, elképzelésem szerint benkefalvi Benke-leszármazott családrész valószínűleg Háromszék vármegyében telepedhetett meg elsőként 1500 és 1550 között. Az Erdélyben élő Benke családokról a rendelkezésemre álló legkorábbi adatok csak 1602 környékéről vannak. Ekkor Háromszék vm.-ben Sárfalva és Sepsiszentiván (a későbbi Szentivánlaborfalva) helységeken, Udvarhely vármegyében Bágyon, Semjén/Simén-falván, Abástfalván és Keresztúrfalván (Szekelykeresztúr), Maros-Torda vármegyében pedig Szentger(1)iczen éltek gyalogos (pedites) és lófő (primpilius) Benkék.

Ezek közül a Szentgericzen és a Háromszékben, Laborfalva környékén élő családok maradhattak meg a XIX. századra (valamint 1865-ben Siménfalván született Benke Elek adótárnok). Előbbi (vagyis a szentgerliczei) családról „a széki gróf Teleki család marosvásárhelyi levéltárában 1711-1867. évig hiteles leszármazási adatok őriztetnek.”

Utóbbi az Erdélyben élő Benkék legfőbb székhelye volt. Itt mintegy 40 km átmérőjű körben, Sepsiszentgyörgy-Kézdivásárhely medencéjében Kálnokon, (Sepsi)szentivánon és (a vele később összenőtt) Laborfalván, Eresztevényen és (a vele később összenőtt) Maksán, valamint a legészakabbi Sárfalván (és a vele szomszédos Oroszfalun) találunk Benke családokat.

Kettőt emelnék ki közülük. Az egyik a laborfalvi Benke család. Benke Ferenc, Laborfalváról származó, katolikus szekely lófő 1760 körül nőül vette Hévízi Borbála kálnoki unitárius papleányt (és vallást cserélt). A család 1773-ban Laborfalván épített kúriát (mára csak a helye van meg).

Kálnokon született laborfalvi Benke József 1781. július 18-án.

„Eredetileg ügyvédnek készült, a nagyenyedi kollégiumban tanult, de már 1804-ben fellépett a kolozsvári színtársulatban. Mivel nem volt sikere Bécsbe ment, hogy folytassa tanulmányait. Visszatérve Kolozsvárra képzett színészként, de színlapszerkesztőként, dramaturgként is alkalmazták. Főként klasszikus művek hős- és apaszerepeiben tűnt ki, pl. a Hamlet több férfiszerepét is játszotta. Foglalkozott színházelmélettel, de műfordítóként is dolgozott, többek között Schiller és Dumas műveit ültette át magyarra.

Vándorszínészként járta az országot, Debrecenben, Szegeden, Pesten és Győrött is játszott, 1811 és 1815 között a társulat szíinigazgatója volt. Győrben különösen nagy sikerük volt és ebből az időszakból maradt fenn az első magyar nyelvű színlap, Dugonics András: Bátorfi Mária című színművének az előadásáról. Itt ismerkedett meg Katona Józseffel is. Benke volt az, aki Schenbach Rozáliát elindította pályáján és az ifjú színésznő az ő javaslatára változtatta nevét Széppataki Rózára.

1815 után felhagyott a színészettel, 1820. körül megházasodott (felesége Rác Mária Zsuzsanna) és tanító lett. Leánya, Benke Judit Laborfalvi Róza néven a magyar színjátszás

egyik legnagyobb színésznőjévé vált [ásvai Jókai Mórhoz ment feleségül (eredetileg Jókay Móricz)] .

Benke József 1855-ben halt meg Diósgyőrben. Hamvai 1882-ben kerültek a miskolci Mindszenti temetőbe, ahol síremléke a mai napig is áll.

Munkái

A theatrum célja és haszna (1809)

A Nemzeti Játékszín Társaság története 1806-1810 (Magyar Játékszíni Almanach, 1810)

A Pesten felállítandó magyar játékszínről (1832)” (Wikipédia)

Kempelen Béla következőképpen ismerteti a laborfalvi Benke famíliát:

„Régi székely család; nemessége a marosvásárhelyi ítélőtáblának 1793. évi ítéletével igazolva van.

Czímer: kék paizsban zöld halmon fehér lovon ülő vörös ruhás vitéz jobbában kardot tart; takarók: ? ”

Ugyanott (ahogy már idéztük) a tardoskeddi Benke család 1573-as címere:

„kék paizsban zöld földön zöld nyeregtakarós fehér lovon arany sujtásos vörös ruhás vitéz jobbában törökfejes kardot tart; sisakdísz: könyöklő vörös ruhás kar kardot tart, melynek hegyére törökfej van szurva; takarók: kék-arany, vörös-ezüst.”

A két címer között a jelentéktelen részleteket (nyeregtartó, arany sujtás) nem számítva három különbség van. Egyrészt utóbbinál nem ismertek az orrjegy színei. Ez pusztán technikai jellegű kérdés, pecsétnyomatról vagy vésetről írhatták le a címet, (ahogyan az 1523-asat is) a rendelkezésemre álló források.

A másik, hogy nincs sisakdísz. Ehhez csak annyit kell megjegyeznünk, hogy Erdélyben (különösen a székely családoknál) ez általános jellemzője a címereknek, úgyhogy az volna csodálatra méltó, ha lenne.

A harmadik, hogy a vitéz kardján nincs török fej.

A magam részéről úgy vélem, hogy az 1600-as évek elején megszilárduló társadalmi és anyagi helyzetű erdélyi Benkék, melyek közül ez a család kivált, tudtak a család Magyarországon élő ágáról, ami bizonyosan (1523) ennél régebben vált ki közülük (különösen a benkefalvi-elméletünk szerint). Ezért a török harcokban jeleskedő rokonokhoz hasonló címet kértek valamelyik fejedelemtől. Az, hogy a török fej nem található meg benne, lehet tévedés is, vagy utalás arra, hogy a Magyarországiakkal szemben nem vettek részt ilyen harcokban. Erdélyben a vitézt ábrázoló címerek a török korban is általánosságban utaltak a vitézségre, mintsem kifejezetten a török elleni hadakozást mutatták volna; a laborfalvi Benke címer ebből a szempontból is tipikus lófő-címer.

Logikailag az sem zárhatnánk ki, hogy a tardoskeddiek hasonultak 1573-ban, talán a rokonság kifejezésére az erdélyiekhez, azaz hogy a laborfalviak címere volna régebbi. Az erdélyi Benkék, bár az 1630-as években már Szentivánon is laktak, csak az 1700-as években vehették fel a laborfalvi előnevet, az erdélyi címeradományozások pedig az 1600-as évek után indultak meg. A tardoskeddi Benke címer mind kialakításában, mind törökellenes programjában önállóan, speciális előkép nélkül is illeszkedik a kor magyar heraldikájába. Ugyanez a

(feltétlenül későbbi) laborfalvi címerről is elmondható (Erdély vonatkozásában), ám a kettő közötti hasonlóság mindezek mellett is szembeötlő.

A család későbbi leszármazottai közül való laborfalvi Benke János orvos (szül. 1888.01.07., Szentivánlaborfalva) ill. laborfalvi Benke András honvéd őrmester (szül. 1832.11.20., megh. 1897.06.12. Sepsiszentgyörgy).

A Szentivánlaborfalvától 10 kilométerre (északra) fekvő Maksán élt (laborfalvi?) Benke András birtokos, aki a szomszédos (később Maksával összenőtt) Eresztevényen rendelkezett tekintélyes területtel. Az 1897-es Gazdacímtár II. kötetében a 476-477. oldalon találjuk gazdaságának adatait, ami összesen 2640 kataszteri holdat tett ki. Ebből szántóföld 238; kert 3; rét 54; erdő 2337; „földadó alá nem eső terület” 8 kat. hold.

Családja Maksán eklektikus stílusú kúriával rendelkezett, ami ma is áll.
(http://www.hlavathy.ro/muemlek_reszlet.php?id=54)

Mindezzel voltaképpen lezártam a család leszármazásának (kissé hevenyészett) taglalatát, ám néhány tévhitet szeretnék eloszlatni vagy kiemelni és megmagyarázni. Ezek nagy része eredetünk kérdését érinti és feltehetően akkor keletkezett, mikor a XIX. század végén családunk néhány jeles képviselője szükségét láthatta, hogy némiképp tisztázza származását.

Közülük való tardoskeddi Benke Gyula bankár, alsóházi országgyűlési képviselő. 1852.03.07-én született Pesten, a család nógrádi ágából; 1913.06.03-án halt meg ugyanitt (akkor már Budapest). 1898-ban a VII. ker. Andrassy út 5. szám alatt lakott.

Két ciklus erejéig Háromszék vármegye kézdivásárhelyi (választó)kerületének képviselője volt (1897-1901; 1901-1906.).

Néhol talán pontatlan életrajza az országgyűlés tagjainak almanachjából a következőképpen állítható össze:

„Benke Gyula (...) régi székely nemes családja a Rákóczy-forradalom idejében Magyarországra költözött. Atyja, Endre, Pest város törvényszéki főlevéltárnoka volt; tudományos értekezést írt latin nyelven. Tanulmányait Pesten és Bécsben végezve, hajlama a kereskedelmi pályára vitte. Előbb az Első Magyar Általános Biztosító Társaságnál kapott alkalmazást, majd 1869-ben hosszabb utat tett keleten, bejárván Olaszországot, Görögországot, Törökországot, Kis-Ázsiát és Egyiptomot, ahol jelen volt a szuezi csatorna megnyitásánál. Hazatérte után a Magyar Földhitelintézet kötelékébe lépett, ahol 20 éven át a jelzálogi osztály élén állott. Innen az 1892 évben alakult Budapest Terézvárosi Takarékpénztár Részvénytársasághoz hívták meg igazgatónak, mely intézet 1895. májusban cégét »Budapesti Takarékpénztár és Országos Zálogkölcson Részvénytársaság«-ra változtatta és akkor vezérigazgatójává nevezte ki. Ezen új állásában élénk tevékenységet fejt ki. 1895. májusban a vezetése alatt álló intézet a pénzügyminiszterrel egyezséget kötött az ezredéves országos kiállítás alkalmával rendezendő osztálysorsjátékokra és ezen üzletből kifolyólag az ezredéves kiállítás céljaira egymillió forintot fizetett az állampénztárnak. Intézete kezdeményezése folytán szüntették meg a számsorsjátékot és hozták be az osztálysorsjátékot, mely az államnak évente csupán haszonbér címén 1200000 forint jövedelmet biztosít. Ugyancsak az általa vezetett takarékpénztár a kereskedelemügyi minisztertől engedélyt nyert a kézi zálogkölcsonüzlet folytatására és ő ezt szélesebb és reálisabb alapon szervezte. Eddig a fővárosban négy nagyobb fióközletet létesített.

Az 1896-ban megtartott általános választások alkalmával szabadelvű programmal országgyűlési képviselővé választatván, a képviselőházban (alsóház) a zárszámadás-vizsgáló bizottság tagja és jegyzője lett. Munkásságának maradandó emléket emelt, mikor 1900. évben »A magyar korona országainak harmincz éves államháztartásáról« szóló közérdekű tanulmányát közrebocsátotta.

1899. szeptemberben a közgazdasági és pénzügyi téren szerzett érdemeinek elismeréséül ő Felsője a király a III. osztályú Vaskorona-renddel tüntette ki.

Több részvénytársulat igazgatósági tagja, a német lovagrend mariani lovagja, a kereskedelmi takaré- és hitelszövetkezet elnöke. 1884 óta tagja a székesfővárosi törvényhatósági bizottságnak, az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat valamint a budapesti önkéntes mentő-egyesület választmányának és több más közhasznú és jótékony egyesületnek.

Az 1901. évi választásoknál Kézdivásárhely város újból országgyűlési képviselővé választotta, a zárszámadási bizottság tagja.”

Gyula kitüntetéséről egyébként 1899.07.12-én döntött Ferenc József:

„Nemességadományozás „Rosnyói” előnévvel Pekár Imre a Leszámítoló Bank igazgatója és utódai részére. Kitüntetés Benke Gyula budapesti takarékpénztár vezérigazgatója és Lilienfeld Róbert osztálysorsjáték rt. igazgatója részére.”

Benke Gyula, aki a Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaságnak is tagja volt, a következő felhívást tette közzé a társaság lapjának (Turul) 1901. évi 3. számában:

„Társulatunk egyik tagja azon kérelemmel fordul olvasóinkhoz, hogy a ki a Benke Mátyás és Istvánnak 1573-ban adományozott armális eredetijéről vagy annak hiteles másolatáról tudomással bír, sziveskedjék azt vele a szerkesztőség utján tudatni.”

1904.07.12-én a királyi kancellárián a következő döntésről szól feljegyzés:

„Benke Gyula takarékpénztári vezérigazgató részére a régi magyar nemességnek és „tardoskeddi” előnévének kegyelemből való megerősítése.”

A megerősítésről szóló dokumentumot 1904.09.03-án adták ki, amint arról Kempelen, Borovszky és Magyarország címeres könyve is beszámol.

Gyula tehát nemességének megerősítését kérvényezte, ami a korban gyakori szokás volt. Ilyenkor egy magyarul írt, címerképpel díszített oklevelet adtak ki a kérvényező számára, aki általában csak saját szűk családjá, néhány személy számára váltotta azt ki. Ehhez hitelt érdemlően kellett bizonyítani a nemesség tényét és az érintettek származását. Feltehetően ebből a célból készült a Kempelen által közzétett genealógia, mely alapján a fentieket írtuk, s nyilván azért az 1573-as oklevélről van szó, mert ezzel járt nemesi előnév is. Jegyezzük meg, hogy az előbbi három forrás, melyek a megerősítés után keletkeztek, már nem adnak hírt a tardoskeddi Benke család székely származásáról.

Két tévhitet szeretnénk tehát eloszlatni, és egy legendát ténnyé emelni, Benke Gyulához kapcsolódó fejtegetéseink lezárásaként.

A tény az, hogy mind a magyarországi, mind az erdélyi nemes Benke családok egy töről fakadhatnak, és legtöbbjük székely eredetű.

Az, ami Benke Gyula 1897-1901-ben kelt életrajzában áll, hogy a Benkék a Rákóczy-felkeléskor érkeztek Tardoskeddre, egyértelműen téves elképzelés (a család székely származásának hangsúlyozásával pedig bizonyára a kézdivásárhelyi körzet lakosságában igyekezett rokonszenvet kelteni). Saját, később készített genealógiája szerint őseink már 1600-ban ott éltek, és egyértelmű, ha a családfa hiányos volna is, hogy az 1500 környékén már odaérkezett Benke Tamás-féle család leszármazottjai voltak. Az előbbi tévedéssel Gyula családjának magyarországi „ősiségét” leszállította, amennyiben így 200 évvel kisebb magyarországi múlt állna mögötte.

Egyébként valóban igen „rég Magyar Nemességének” igazolása érdekében később ellenkező tévedésbe esett, ami szerintem belekerülhetett az említett kérvényhez csatolt anyagba is.

Borovszky leírása utal erre:

„Benke (Tardoskeddi). Régi nemes család, mely a hagyomány szerint a „Berencs” nemzetségből, III. Endre magyar király *Rátold* nevű apródjától származik és Nyitra vármegyében Nyárhida, Farkasd, Tardoskedd, Negyed és Mocsonok községekben birtokolt, melyek 1295 körül az esztergomi érsekség birtokába jutottak, s Nyárhidán, Tardoskeden és Farkasdon a család tagjai később csak részbirtokosok voltak, kiknek egyenes leszármazói ugyanott még ma is élnek, kik közül az utolsó nemesi összeírásnál 1847-ben id. és ifj. János, Pál, György és Gáspár farkasdi birtokosokat Nyitra vármegye igazolta.”

Az összeállítás azt az érzetet kelti az emberben, mintha „Rátoldtól” Tamáson keresztül Gyula idejéig teljesen folytonos volna a család Nyitra vármegyei birtokossága. A leírásból nem derül ki, hogy a III. Endre/András kortársaként 1290 körül élt *Rátold* neve pontosan mi volt (Rátót, Rathold, Benke Rátold, egyéb variációk). Az sem egyértelmű, hogy Rátold még a Berencs nemzetség tagja volt, vagy már egyértelműen Benke.

Az első lehetőség szerint Rátold egyértelműen a Berencs nemzetséghez kapcsolható, és tőle származna a család. Lássuk, miféle is ez a Berencs genus!

„BERENCSCS – Egyetlen szomorú emlékű tagját említi IV. Béla 1244-iki oklevele s ez volt Malsa fia Miklós. Rablólovag vala, de egyszer éppen tetten érték s az akkori szigorú törvények szerint felakasztották. Birtokai voltak: Nyárhid, Bozman (Érsek-Ujvár mellett), két »Belgyan« (Kis- és Nagy-Bölgyén Nagy-Tapolcsánytól északra) és »Scelchauz« Nyitra felett (Szolcsány ?). Birtokairól ítélve, nem volt külön nemzetség, hanem a Lipovnok egy ága, mely lakóhelye után Berencs nevet kapott.”

Ha az előbbi szócikk helytálló, úgy Rátold pusztán léte megduplázza azoknak a személyeknek a számát, akikről a meglehetősen homályos történetű Berencs nemzetségből tudomásunk van.

A Berencs egy nagy Nyitra vármegyei nemzetség-asszociátumnak lehetett a tagja, ha egyáltalán valaha is létezett és nem valamilyen vezetéknevű közvetlen előzményeként merül fel. Ezt a képződményt a Divék-Lipovnok-Koros-Berencs nevek fémjelzik. Mindet különállónak kezelik, de lényegi különbség talán csak az egyébként igen kiterjedt Divék és Lipovnok között lehetett volna, ha nem fonódtak volna össze kibogozhatatlanul. Ez a két nemzetség – amivel az utóbbi kettő neve is felmerül – volt Nyitra vármegye legősibb és legfontosabb birtokosa. A belőle származó családok címere csak a XV. században alakulhatott ki, ám motívuma mégis olyan egységes és elmaradhatatlan, mint a Rátót leveles ága vagy az Osl nemzetség karmos sasszárnya. Ez a motívum pedig a fa előtt álló medve.

„Korus, Zala vármegye főispánja és Nyitra várnagya, (a kisbalaton partján van egy falu Zalakaros, azt Korusról nevezték el), ki egykor vadászat alkalmával István királyi herceget, utóbb II. István név alatt magyar királyt, egy medve karmai közül szabadította meg, mely s egyéb érdemeiért Nyitra megyében Illvos (másutt Illus) nevű földet kapta 1130-ban maga és fiai Betlehem és Echa részökre mely helység nevéből Korosnak neveztetett. Utódai utóbb ezen nevezetes esemény emlékére, a királynak a medvétől megmentés történetét címerükbe vették föl.”

Az összes említett nemzetég Korustól eredezteti magát, és (talán a rendelkezésre álló forrásoknak megfelelően) többé-kevésbé ugyanazokat az ősokeket mutatja fel. A nemzetség családjai közé tartozik pl. Rajcsányi, Turcsányi, Rudnay, Berencsy, Koross, Lipovniczky, Kosztolányi stb.

A Benke család már csak (valóban) székely volta miatt sem származhat a Felvidékről (bár a honfoglalás idején éltek székelyek a környéken). Az is kizárja az említett nemzetségek bármelyikéből való eredetünket, hogy címerünkben nyoma sincs sem medvének, sem fának (melyek egyébként is mindig együtt szerepeltek), holott pl. a Rudnayak egy időben „de Ursina” (kb. Medveczky) „előnevet” használtak, ami jól jelzi e címermotívum fontosságát a Divék-nem szemében. Ráadásul – a nemzetségek családjaival ellentétben – nevünk bizonyosan személynévből ered, míg az övék főként településekből, melyeket többnyire nem ősükről neveztek el, hanem csak később szereztek meg.

Hogyha Benke(?) Rátold nem a Berencs nemzetségből származott, akkor nem is lehet a családot velük kapcsolatba hozni. Az elméletünk szempontjából fontos kérdésben, ti. hogy valóban Benkének is hívták-e, nemcsak egyszerűen Rátoldnak, valamint hogy ez nem második keresztnév volt-e, ha pedig vezetéknev volt, kapcsoltban áll-e a benkefalvi Benke családdal, nem tudunk döntést hozni.

Személy szerint úgy vélem, hogy az egyszerűen csak Rátoldnak (esetleg Benke Rátoldnak) nevezett személy a később ideköltöző Benkék területeit birtokolhatta egykor (melyek egyébként valóban a kissé északabbra élő Divék-Lipovnok család-csoport elterjedési területének határán fekszenek), s így alkalmasnak tűnt Gyula vagy más genealógus számára arra, hogy a Benkéket egy zavaros történelmű, de ősi hírben álló nemzetség tagjának nyilvánítva ősi nemességüket „de genere” próbálja a honfoglalás felé kenegetni.

Azt hiszem, sokkal érdekesebb lehet családuink igazi őstörténete annál, semmint hogy ilyen tendenciózus, nyilvánvaló értelmetlenségekre kellene ragadtatnunk magunkat, azt megkreálódó. 1900-tól 1904-ig valóban kevés idő lehetett rá.

Érdekes volna annak utánajárni, vajon az itt közölt néhány részlet mellett mit takarhat az a sokat sejtető megjegyzés (amire Benke Gyula életrajza sem tévesen utal), hogy családuink tagjai „a Rákóczy-felkelésben, valamint az 1848-1849. szabadságharcban élénk részt vettek”. Az, hogy „tagjai kiválóan katonai pályán tüntek ki”, már az eddig leírtak alapján is magától értetődő.

Azon feltevések mellett, melyek családuink Nyitra vármegyei eredetének kimutatására irányultak, érdemes megvizsgálnunk egy másik jelenséget is, ami szintén okot adhat félreértésekre; és mely vizsgálat során néhány gondolatot ismét megfogalmazhatunk családuink székely származásának kérdésében.

Mint említettem, vezetéknevünk minden bizonnyal a Benedek latin eredetű személynév középkori becézett formája; Benke, Benka, Benkedi. Az előbbi névnek azonban értelemszerűen további becézései is lehettek, és maga a keresztnév is vezetéknevvé alakulhatott. Így a különféle Benedek és Benkő családok is a Benedek személynévből eredeztethetik vezetéknevüket. A családok egyes részei áttérhettek a Benedek név más variációjára, ami nyilván nem származásbeli különbséget jelölt. Elírással, a tájszólás fonetikus rögzítésével is kialakulhattak időleges névvariánsok, melyeknek vajmi kevés közülük van az egyes családok genealógiai viszonyaihoz. Munkám során hamar észrevettem, hogy az Erdély bizonyos, fent említett vidékén mérsékelten elterjedt Benke név mellett tömegtelen Benedek és Benkő család található, csakhogy sokkal szélesebb területen. Ezen családok történetét kellő mértékben áttekintettem, így vállalkozhatok azon mozzanatok kiemelésére, melyek összefüggenek a Benke család történetével.

Egyrészt Kempelen Béla könyvében említést tesz egy „Benke alias Benkő” családról, mely „Kihirdettetett 1781. Pestmegyében. (Nyitra.) Czímerpecsét Pestm. It.-ban.” Mivel ez a pecsétlenyomat a mi 1523-as címerünket mutatja, egyértelmű, hogy az itt szereplő „Benkő családbeliek” valójában az „idősebb János és ifjabb Ferenc” nevű Benkék voltak, akik Farkasról költöztek Pest vármegyébe, a fent írtak szerint. Ebből azt a tanulságot vonhatjuk le, hogy a Nyitra vármegyei Benkék időnként a Benkő nevet is használták; itt tehát a kvázi véletlennek tekinthető névvariációval van dolgunk.

Ugyanez a helyzet a semjén/siménfalvi Benke/Benkő családdal. Három adatot találtam erről a famíliáról:

- Benkő (*siménfalvi*, alias Nagy). Lófőiséget 1609. márcz. 27. B. Ferencz nyert. (*Gyfv. LR. VI/108.*) (Kempelen)
- Benke (*semjénfalvi*, alias Nagy). Nemességét 1609-ből l. *Gyfv. LR. VI/107* (Kempelen)
- Benke Elek adótárnok, szül. 1865. Siménfalva (családtörténeti adattár)

Abból a tényből, hogy Siménfalva és Semjénfalva ugyanaz a település, valamint Székelyudvarhely környékén, ahol fekszik, korábról számos Benke-családról van tudomásunk (Bágy, Székelykeresztúr (Keresztúrfalva), Abástfalva), illetve hogy mindkét család régen ugyanazt a névvariánst használta (Nagy) és nemességük egyaránt 1609-ből való, megállapítható, hogy minden valószínűség szerint ugyanarról a családról van szó, mely a későbbiekben elsősorban a Benke nevet használta.

Harmadszor a kézdisárfalvai Benkő családról teszünk említést, mely előneve alapján Erdélyből származik, mégpedig olyan településről, ahol Benkék is éltek (Laborfalva környékén). Borovszky monográfiájának Nyitra vármegyei kötetében áll róluk a következő:

„Benkő (Kézdi-Sárfalvai) A család a XVIII. században tűnik fel Nyitrában, Vág-Uj-helyen volt birtokos (1762.) Jelenleg Alsó-Vásárd birtokosa. A család tagjai főképp a katonai pályán tűntek ki. József 1816-ban huszárkapitány (12. huszárezred), László (sz. 1828–1898) 1848–49-iké huszárkapitány, József cs. és kir. tábornok.

Czímer: Kékben, természetes pelikán, sárga fészkeben, fiait vérével táplálja.

Sisakdísz: hajlott, páncélos kar, aranymarkulatú görbe kardot tart, melyre turbános török fő van tűzve.”

A két család története több ponton is összekeverhető. Egyfelől, mivel az előbb említett „Benkő” „idősebb János és ifjabb Ferenc” nincs rajta a Kempelen-féle genealógián, és csak a Borovszky-leírásban található az az állítás, hogy a tardoskeddi Benke család leszármazottai voltak, azt feltételezhetnénk, hogy ennek az utóbbi Benkő családnak voltak a tagjai, ami szintén Nyitra vármegyében élt. Ezzel szemben áll a tény, amire az előbb is utaltunk, hogy az 1781-ből és 1818-ból utánuk maradt pecsétlenyomatokon az 1523-as címerünk van, kézdisárfalvai Benkő József 1816-os, Siebmacher címerkönyvében szereplő pecsétmintája pedig az ettől eltérő, pelikános címer.

Másodszor érdekes az, hogy a család csak a XVIII. században került Nyitra vármegyébe, valamint harmadszor az is, hogy önáluk egyértelműen szerepel az 1848-as részvétel.

Idézzük most fel, hogy a tardoskeddi Benke család tagjai magukat olykor Benkőknek nevezték, s hogy „Benke Gyula (...) régi székely nemes családja a Rákóczy-forradalom idejében Magyarországra költözött”, valamint hogy a Benkék „székely eredetű régi nemes család, mely később Magyarországra is elszármazott. A család tagjai kiválóan katonai pályán tűntek ki és a Rákóczy-felkelésben, valamint az 1848-1849. szabadságharcban élénk részt vettek.”

Meglepő volna-e ezután azt feltételezni, hogy mind a székely származás, mind az 1700-as évek első felében zajló Rákóczi-szabadságharc során való áttelepedés, mind a '48-as részvétel és a katonai hagyomány mítosza a tardoskeddi Benke-családra nézve abból eredne, hogy annak időszakos Benkő-névvariánsa alkalmat adott a történészeknek, hogy őket a sárfalvai Benkőkkel összekeverve az utóbbi család érdemeivel ruházzák fel? Ráadásul a Benke Gyula-féle nemesség-megerősítés előkészületeinek időszakából és azután már szó sincs Rákóczi-felkelésről, székely eredetről vagy 1848-49 – es részvételről, ami azt is jelenthetné, hogy az alacsonyabb kutatás során kiderült a valótlanságuk.

Ha a tényekhez ragaszkodunk, szó sincs erről. A székely származás, mint családi hagyomány, a Benkék között általánosan elterjedt, és a laborfalviakkal való címer-egyezés impozáns érvként mellette áll. Az előbbieken kifejtettük azt is, hogy Gyula célja a székely eredet elhallgatásával az újabban kreált Berencs-elmélet létjogosultságának biztosítása lehetett. A Rákóczi-szabadságharcban való részvétel homályos kérdés, de felvethetjük, hogy a Felvidéken és Tardoskedden számottevő volt a kuruc jelenlét, úgyhogy a mi családtagjaink éppúgy csatlakozhattak a felkelőkhöz, mint bárki más. A Benke-család XVIII. századi áttelepülése kronológiailag szinte megmagyarázhatatlanná teszi a magyarországi és erdélyi Benkék szétválási folyamatát, különös tekintettel arra a tényre, hogy Benke Tamás már 1523-ban Tardoskedden birtokolt. Mellesleg, Rákóczi-felkelésben való részvételről nincs szó a kézdisárfalvai Benkők fenti ismertetőjében, ahogy nem szerepel szó szerint az sem, hogy XVIII. századi „feltűnésük” vajon egykorú áttelepedésből származik-e (a magam részéről egyiket sem zárom ki). A katonai hagyomány és a '48-as részvétel pedig mindkét családról elmondható; bár érthető, hogy Benke Gyula nem kérkedett Ferenc József előtt családja kuruc és negyvennyolcas múltjával, mikor nemessége „kegyelemből történő” megerősítését kérte. Emellett a két család birtokai egymástól messze, Nyitra vármegye déli ill. északi csücskében helyezkedtek el, ami értelmes ember előtt megnehezítette volna az összekeverésüket.

Habár nem elképzelhetetlen, hogy a sárfalvai Benkők rokonságban álltak az erdélyi Benkével, én a címerük és a Benkők alább leírt Erdélyi viszonyai folytán úgy vélem, hogy a két családnak semmi köze egymáshoz, s a felvetett egybeesések is csak első ránézésre ejthetik zavarba az embert.

Negyedszer, szinte zárójelben kell még megemlítenem, hogy a Benkék két erdélyi elterjedési góciának egyikében, az említett Sepsiszentgyörgy-Kézdivásárhely medencében, Maksán élő Benke András birtokos kapcsán is felmerülhetne, hogy a maksai Benkő családból származik. Ennek a családnak azonban 1635-ig visszakövethető a leszármazása, és egyetlen András sem szerepel benne; a címere is gyökeresen eltér a Benke-címerektől

(„Czímeres nemeslevelet Bethlen Gábortól 1617. május 17. Benkő Balázs, a **fejedelmi törvényszék irnoka és hites jegyzője** s fiai, Bálint, János és András kaptak. (Hiteles másolat *Benkő Sándor birtokában*, Étfalván.) Kihirdettetett 1619. márcz. 18. Háromszék közgyűlésében. – *Czímer*: kék paizsban zöld földön fehér golyón hattyu áll, felemelt jobbában **pálmaágot** tart („**diplomatai**” **szolgálat!**); zárt sisak; takarók: kék-arany, vörös-ezüst.”)

Emellett az 1800-as évek végének alaposabb adminisztrációja folytán a véletlen névvariáció is kizárható.

Ezeken az eseteken kívül még csak látszólagos kapcsolatokat sem találtam a Benke és a Benedek-Benkő családok között. Lássuk, vajon mi lehet ennek a magyarázata;

hogy kapcsolódik mindez legrégibb őseink származásához (hogyan kerültek a székelyek Nagyvárad környékére, ahonnan a fentiek értelmében családunk származhat) és ahhoz az általam feltételezett tényhez,

hogy a Székelyföldön élő Benkék kései betelepülőkként érkeztek oda a XVI. században nyugatról (Benkefalva II-ről)! Következzék néhány idézet:

„A legenda szerint, de a történelmi dokumentumok vallomása alapján is Várad alapítása I. (Szent) László királyunk nevéhez kötődik. (...) Az ő uralkodása alatt fejeződött be Erdély végleges beépülése a magyar királyság testébe, az addig a nyugati gyepük mentén őrködő, harcoló székelyek jó részének az áttelepítése Bihar területére, majd a fokozatos áttelepítésük mai szálláshelyükre, a Keleti-Kárpátok vidékére. (Ezért lett Szent László külön is Erdély patrónusa, mint ahogy ezzel magyarázható a mindmáig Székelyföldön fellelhető megannyi Szent László-ábrázolás és –hagyomány.)

E nagyarányú telepítéspolitikát következtében egyértelműen szükségessé vált egy meghatározó gazdasági és kulturális központ létrehozása a térségben. A település legelső említése a dokumentumokban („populum Varadyensem de Bihar”) az 1091-es és az 1093-as évek közötti időszakra tehető, mikor Szent László áthelyezi az általa alapított püspökség székhelyét a mai Bihar község területéről Nagyváradra.” [Magyar történelmi városok (Magyar Könyvklub, 2001.): 110. oldal, Nagyvárad.]

„A X. század második felétől a székelyek a magyar állam nyugati–dél nyugati és esetleg keleti határain teljesítették határvédő szolgálatot. Az okleveles emlékek és a földrajzi nevek bizonyossága szerint és Árpád-korban az ország különböző vidékein, elsősorban a gyepüvonalak közelében éltek székelyek: Baranya, Szerém, Temes, Szabolcs, Abaúj, Gömör, Bars, Moson, Fejér, Tolna megyékben, valamint nagyobb számmal a morva határszélen, Pozsony megye hegyentúli részén, Sasvár közelében, ill. Biharban, de talán Szabolcsban, Ugocsában és Aradban is. Az Erdélybe költöztek kivételével a többiek a 14. sz. végére elvesztették területi-népi különállásukat.

A bihari székelyek a 10. században a mai romániai Bihar megye és magyarországi Hajdú-Bihar megye területén éltek. A "telegdi székely" nevet Bihar megyei Mezőtelegd községről

kapták. Területük egészen a Hortobágyig nyúlt, aminek emlékét a Szeben megyei Hortobágy fennsík és folyó is őrzi. Benkő Loránd szerint 12. század elejétől a bihari székelyek erősítést kapnak a lecsendesedett délnyugati határvégekről, a baranyai székelyektől, az ekkor megjelenő kunok becsapásai miatt. Szerinte a vándorlás legvalószínűbb iránya Baranya > Bihar > Telegdiszék (ez utóbbi Bihar keleti része). A Királyhágón túlra, azaz Erdélybe való áttelepedésük ideje nem világos, viszont a helynevek azt mutatják, hogy – a többi székely nemhez hasonlóan – először a történeti Szászföldön telepedtek le, majd a szász telepések megjelenése után kerültek át Udvarhelyszékre, Csíkszékre és Marosszékre.”

„Nyulásziné Straub Éva könyvében magyarázatot találtam arra, hogy miért van annyi különböző előnevű Benkő, és mégis miért ugyanannak a családnak (árkosi) a leszármazottai. E szerint ugyanis Erdélyben az előnevek jellemzően nem nemesi előnevek, hanem a lakóhelyet jelölik. Ez a magyarázat tehát arra, hogy a kisbaconi, középajtai, nagysolymosi, bessenyői stb. Benkők mind egy család leszármazottai. A kisbaconi Benkő család tagjai ugyan kaptak külön címerhasználati jogot, ezzel azonban nem járt nemesség, ahogy ez az idézett könyvben látható. Jelzem, hogy a székely nemesség kialakulása a XVII. század elejére tehető, a közösségi kiváltságok János Zsigmond által történt (1562) megvonását követően.”

„Amikor én Kisbaconban jártam, a fél falu Benkő volt.” (Radix fórum)

„Kicsiny falu az én falum, legkisebb az egész vidéken s a legszebb. Gyermekkoromban alig hatszáz lakója volt, s ennek is jó felerészét az én nemzetségem tevé.

- Ez a falu, ennek a falunak erdeje, mezeje - emlegette gyakorízben édesapám -, ősfoglalás. Három nemzetség az ősfoglaló: a Benedek-, a Benkő- s a Boda-nemzetség. A többiek: a Gálok, a Vajnák, a Bakók, a Putnokiak, a Lakatosok mind jövevények.

Két-háromszáz esztendeje éltek már itt a Gálok, a Vajnák, a Bakók, a Putnokiak, a Lakatosok, s édesapám szemében még mindig jövevények voltak. Nincs e mondásban kicsinylés, egyszerűen a történeti igazság megállapítása ez. Szegről-végről csaknem valamennyi jövevény famíliával atyafiságba keveredtünk, s hogy messzebb ne menjek, édesapám anyja Gál Rebeka volt.” (kisbacsoni Benedek Elek: Édes anyaföldem, I. fejezet)

Mint látjuk, Nagyvárad térsége az 1100-1200 – as években nagy jelentőséggel bírt a székelyek számára; ez volt az a gyűjtő-terület, ahonnan jórésük áttelepült a mai Székelyföldre, hogy ott igen sokáig megőrizze korábbi, hazánk legkülönbözőbb területein folytatott határőrző tevékenységének zálogát, a kollektív nemességet.

A székelység, mint nemesi rend az 1600-as évekig egységes maradt, ekkor kezdődött el a tényleges nemesi rétegek elválása a korábban egységes nép egészéből. Azok, akik őseinkhez hasonlóan Erdély nyugati részén, a Partiumban maradtak, beleolvadtak a Magyarországon alakuló hűbéri társadalomba, ahol ez a folyamat már az 1200-as években lezajlott. Így családunk, székely származása dacára már akkor hagyományos értelemben vett nemesi címmel rendelkezett, amikor a székelység nagy része még javában a kollektív nemesség idejét élte. A család így könnyen vállalhatott számottevő szerepet a térséget érintő hadjáratokban, a közigazgatásban. Később, mikor a török elől elmenekültek innen, eleve nemesként települhettek Nyitra vármegyébe ill. Sepszi- és Kézdiszékbe, ahol később címeradományt kapva betagozódtak a királyi Magyarország ill. az Erdélyi Fejedelemség rendi jelleget öltő társadalmába.

A székelyföldön azonban ekkorra ugyanolyan régi „öslakos” múlt állt azon családok mögött, akik a XII. században, Nagyvárad térségét elhagyva betelepültek, mint amilyen hosszú individuális nemesi státusz a benkefalvi Benke család mögött. Ennek köszönhetően a Benké élesen elkülöníthetők az egymással sokszoros rokoni kapcsolatban lévő és sokkal kiterjedtebb Benkő ill. Benedek családoktól (akik egyébként is készséggel elismerték egymással való igen szoros rokonságukat). Mindez, valamint hogy a névvariációkon és lakóhely-azonosságokon kívül semmiféle jel nincs a velük való rokonságunkra - nyilván mert erről senki sem tehetett kijelentéseket-, mutatja, hogy benkefalvi-elméletünk ezúttal sem szenved csorbát.

Családtörténeti összefoglalóm lezárásaképpen említést kell tennem még egy Benke családról, nevezetesen a „kecskemétiről”. Ez a XIX. század végén felmerült família szinte teljesen ismeretlen előttem, eltekintve a címerétől, melyet feltehetően ez idő tájt kaphatott (a források még azt sem közlik mikor, csak hogy először a Siebmacher-címerkönyvben jelent meg). Ennek ábráját mellékelem.

Érdekességként említhetjük, hogy az Éble Gábor „A Nagy Károlyi gróf Károlyi-család leszármazása a leányági ivadékok feltüntetésével” című, 1913-ban megjelent munkájáról készült Turul-recenzió szerint e mű többek között a Benke család genealógiáját is értékes adalékokkal gazdagítja. Mivel nincs tudomásom arról, hogy a tardoskeddi vagy az előbb tárgyalt családok kapcsolatban álltak volna a gr. Károlyi családdal, elképzelhető, hogy a kecskeméti Benke családra történik utalás. Mindenesetre érdemes volna kideríteni, van-e közülük a tardoskeddi vagy a Heves vármegyei Benkékhöz.

ÖTÖDSZÖR, egyúttal a levél lezárásaként magáról a nemességről írnék pár sort, ti. hogy mit jelent számomra. Itt is előrebozsátanék egy idézetet:

„Boldog ember, aki valamilyen kiváló nemzetségből származik. A vére jóra ösztökéli, minden erényben előbbre jutni igyekszik. Nagyszerű dolog olyan nevet viselni, amely mintegy belépő a legmagasabb körökbe. A nemesség lelki nemesség is, olyan aranypénz, ami sokáig megőrzi értékét jelző veretét.

Ma más az idők szava, manapság sok költő azt hirdeti, hogy mindaz, ami nemes, egyúttal rossz és ostoba is, hogy a szegények körében minél alacsonyabba néz az ember, annál ragyogóbb minden. Én azonban nem osztom ezt a nézetet, mert téves és hazug. Előkelő emberekben annyi elragadóan szép jellemvonást találni – anyámtól sok történetet hallottam erről, némelyét idézhetem is.

Anyám egyszer ellátogatott a város egyik előkelő házába; nagyanyám, úgy emlékszem dajka volt ott valamikor, az úrnő dajkája. Anyám ott állt a nemes úrral a szobában; az úr meglátta, hogy odalenn egy öregasszony biceg be mankóján az udvarba; eljött minden vasárnap, és mindig kapott alamizsnát. „Szegény öregasszony – mondta az úr – olyan nehezére esik a járás!” – S mielőtt még anyám megértette volna, kisietett a szobából, és lement a lépcsőn. A hetvenéves kegyelmes úr maga ment le az öregasszonyhoz az alamizsnával, hogy megkímélje a lépcsőjárás fáradalmától.

Apró eset volt ez, de akárcsak „az özvegyasszony garaskája”, szívbeli jóságra mutat, az emberi lélek rezdülése – szóljon erről is a költő, éppen manapság kell énekelnie róla, jót tesz vele, megengesztel és kibékít!

De amikor egy ember, csak azért, mert nemes családból származik, családfája van, úgy hányja-veti a fejét az utcán, mint az arabus paripa, ha pedig belép egy szobába, ahol polgárember járt, így kiált fel: „Az utca csöcseléke volt itt!” – az ilyen ember szégyenfoltja a

nemességnek, torz maszkja, amelyet Theszpisz alkotott. Az ilyenek csak nevetni lehet, és szatírárt írni róla.” /H. C. Andersen: Minden a helyén legyen/

A történelem számos alkalommal próbára tette hazánk nemességét. Többek között ennek is köszönhetően nekem nem adatott meg, hogy gyermekkoromban igazán élő hagyományokból, töretlen családi emlékezetből sajátíthassam el és tapasztaljam meg őseimnek a hazáért tett önfeláldozását. Sokaknak vannak tárgyi és képi emlékeik felmenőikről, a jobbágysorból kikerült negyvennyolcas honvéd unokája is megtalálhatja a Kossuth-bankót a családi Bibliában. Ennekem kitartó munkára volt és van szükségem ahhoz, hogy megismerjem, kik voltak és mit tettek elődeim, ezért számomra a nemesség elsősorban ezt jelenti, mint feladatot. A puszta – kifejtetlenséggel megelégedő – hagyomány, legyen bármily hiteles és ősi, talán nem adhat ennyit az embernek.

Másfelől – Andersen által érintett eszmei, lelki nemessége mellett – a réteg, amit a hozzánk hasonló családok alkottak, különösen a XIX. sz. közepétől – alkalmas neveltetése, szilárd erkölcsé, ítélőképessége és vagyoni lehetőségei folytán – gerince lehetett volna (és bizonyos mértékig volt is) az „átalakuló világban”, mint látjuk, lerongyolódott Magyar Királyság társadalmának. Külföldi vagy inkább internacionális érdekcsoportok lassan két évszázada szisztematikusan pusztítják, bomlasztják ezt a közösséget, hogy felprédálják az országot.

Tendenciát, mégpedig emelkedő tendenciát pedig kizárólag olyan emberek hozhatnának létre Magyarország történetében (a véget nem érő hánykódás helyett), akik valóban fontosnak tartják a szülőföldjükön élő honfitársaik által alkotott nemzet sorsának előmozdítását. Azért a nemesi rend ma élő leszármazottai időleges defenzívájukban sem mentesülnek e feladat rájuk eső részének ellátása alól.

Remélem, levelem elolvasása nem okozott Önnek felesleges fáradságot; terjedelme többek között abbéli igyekezetemből adódik, hogy (remélhetőleg) méltó rangot adjak a családnak régen különvált ágai közötti újsütetű ismeretségnek. Tőlem telhető, több-kevesebb intenzitással végzett családtörténeti munkámban örömmel venném bármi nemű hozzájárulását.

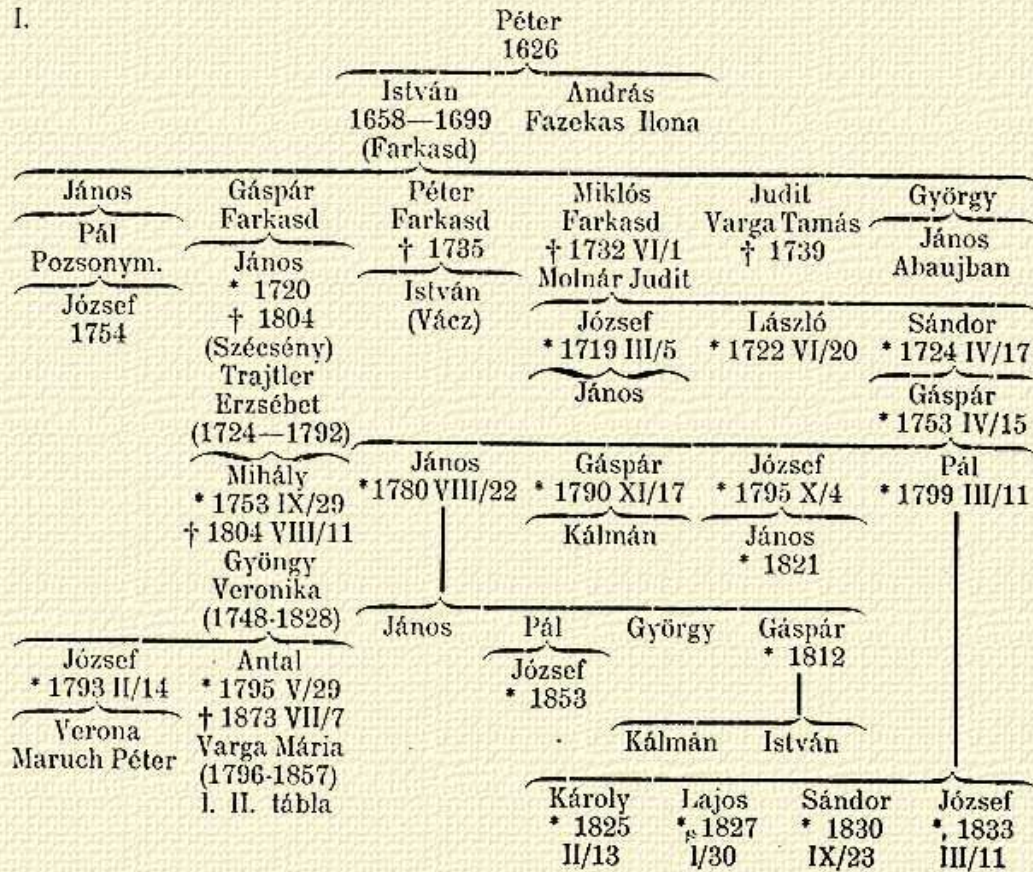
Üdvözlettel:

Benke Tamás de Tardoskedd.

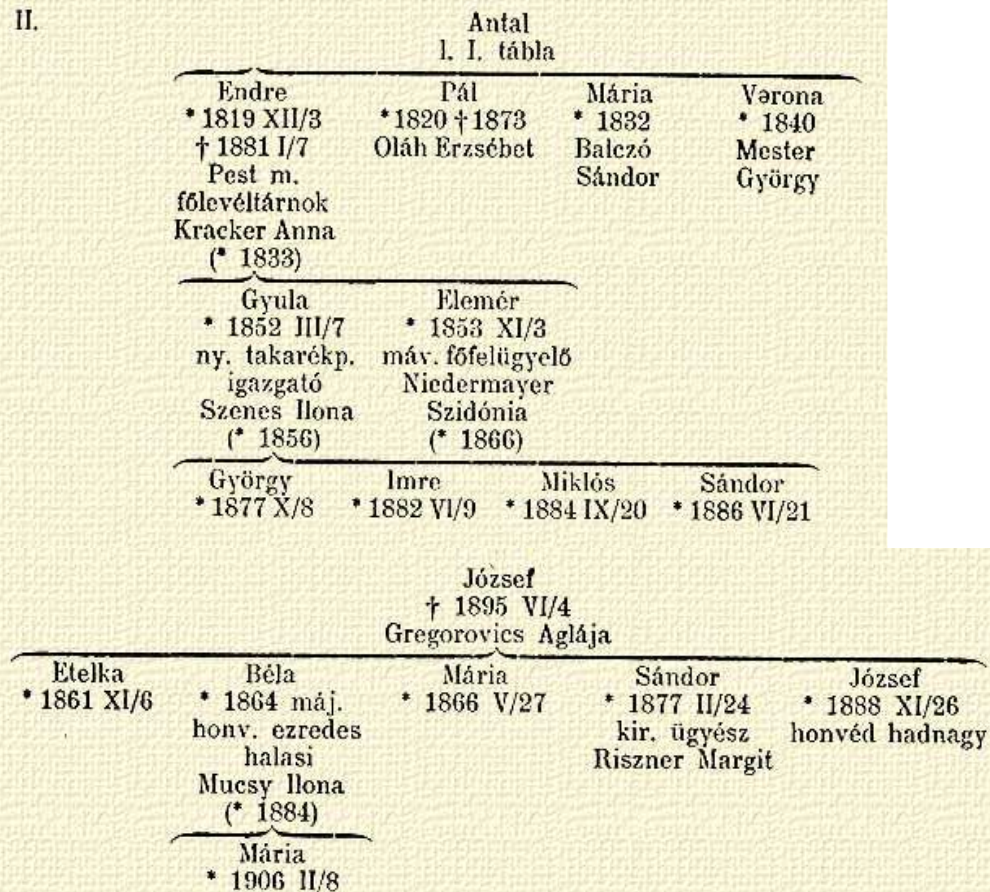
Képek

Családfa (Kempelen – Magyar nemes családok)

I.

II.

1523-as címer Benke Ferenc 1790-es és Ignác 1818-as címeres pecsétje alapján
(Magyarország címeres könyve)

Az előbbi címer részleges „rekonstrukciója”

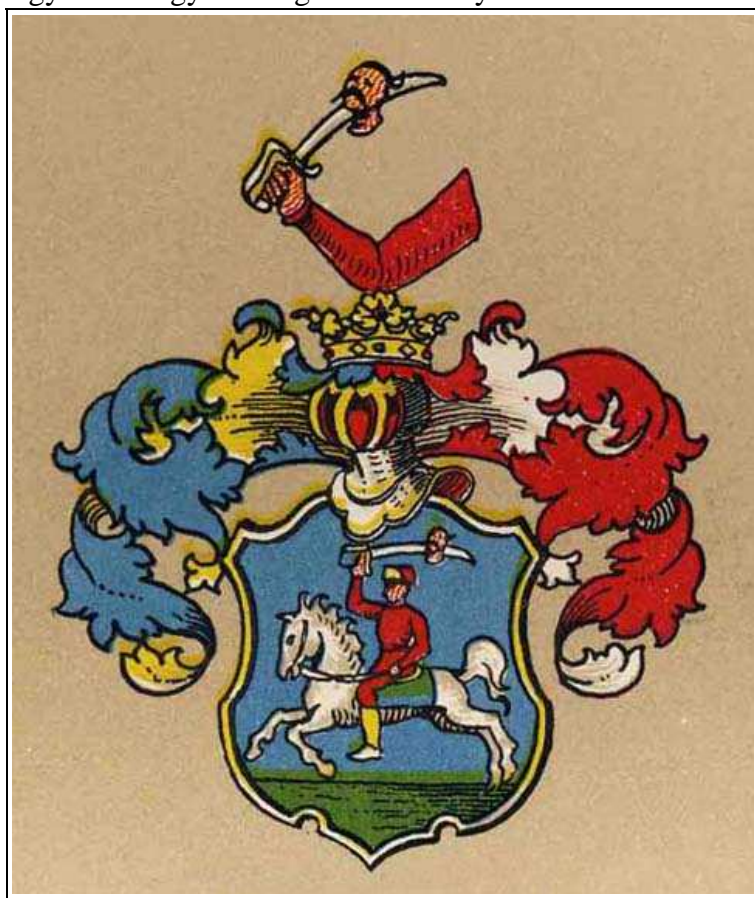
Ugyanaz Siebmacher szerint

A tardoskeddi Benke-címer 1573-ból (Borovszky)

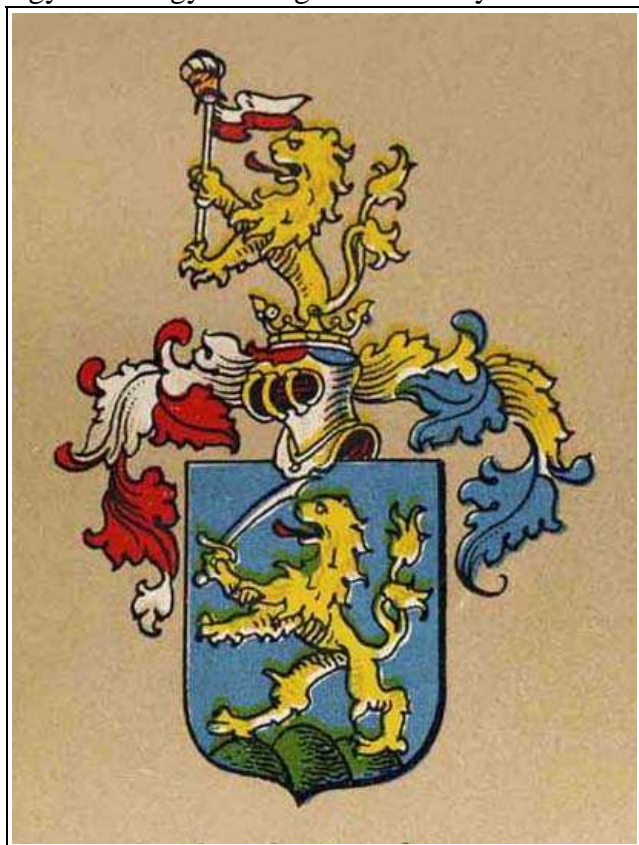
Ugyanaz Magyarország címeres könyvében

A kecskeméti Benke család címere (Siebmachers Wappenbuch)

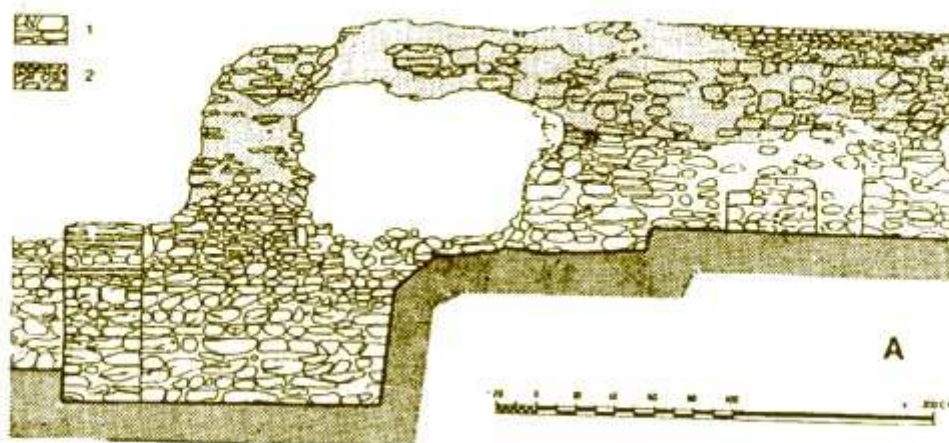
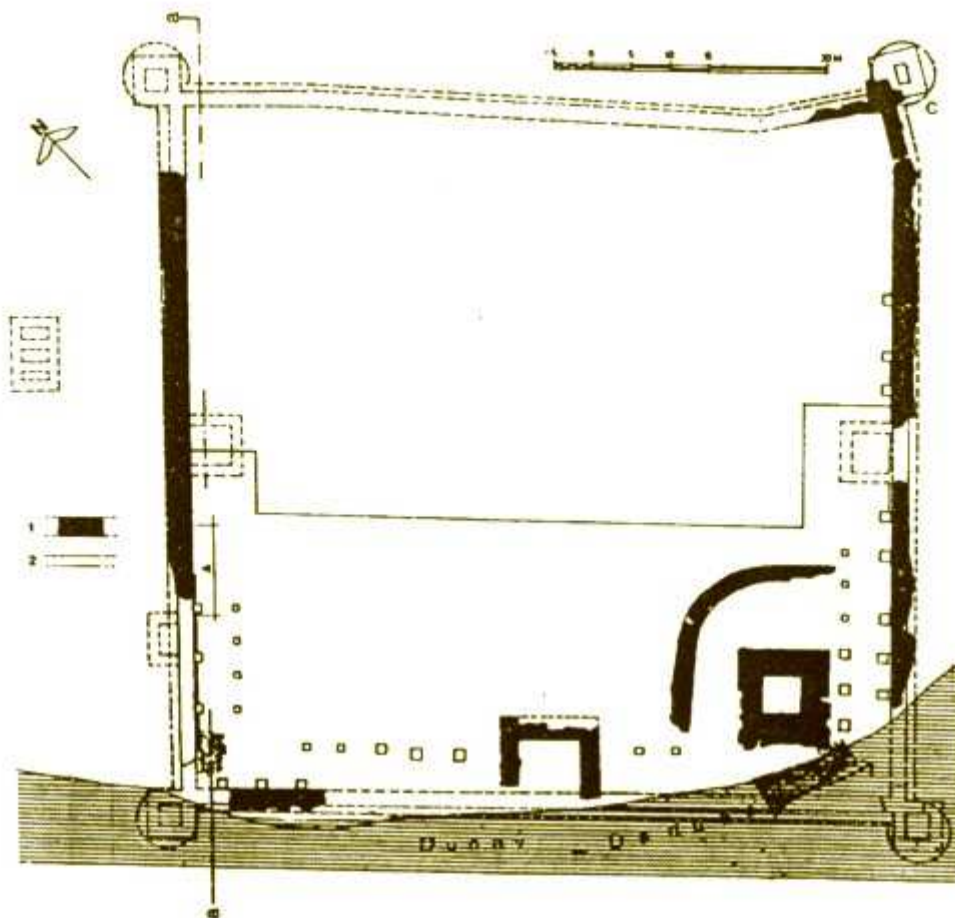
Ugyanaz Magyarország címeres könyvében

A maksai Benke-kúria

Haram várának alaprajza

Lederata-Harámvár alaprajza és falai az Árpád-korban

BÓNA

Haram romfalainak látképe ma

Ugyanaz közelről

